

Americkí Slováci a autonomistické hnutie na Slovensku (1918–1938)

Štefan Kucík

Po rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky roku 1993, ktorého 20. výročie si v tomto období pripomíname, historický výskum na slovenskej a českej strane šiel spravidla každý vlastnou cestou. Dedičstvo vo forme spoločnej česko-slovenskej histórie po dobu vyše sedemdesiatich rokov však aj napriek rozdeleniu ponúka pre historika množstvo zaujímavých tém, ktoré si zaslúžia obojstrannú pozornosť. Ide najmä o témy, ktoré boli v čase života v spoločnej republike ignorované, či priamo dezinterpretované, jednak kvôli totalitnému komunistickému režimu, alebo pre ich citlivosť z hľadiska vzájomného pomeru českého a slovenského národa.

Téma krajanského hnutia v USA v kombinácii s autonomistickým hnutím na Slovensku v rokoch 1918–1938 rozhodne do uvedeného okruhu tém spadá. Predkladaná štúdia sa usiluje objektívnym spôsobom ponúknuť nezaujatý pohľad na uvedenú problematiku.

Po odchode T. G. Masaryka z Ameriky na jeseň 1918 sa 27. novembra toho istého roku zišiel v Clevelande Ústredný výbor Slovenskej ligy v Amerike (ďalej aj SLA), aby rozhodol o vyslaní delegácie na Slovensko.¹ Podľa predsedu SLA Alberta P. Mamateya² delegáti mali nadviazať priamy kontakt s politickými predákmi na Slovensku a upovedomiť ich o Pittsburskej dohode uzavretej s T. G. Masarykom v máji 1918.³

Na tomto mieste sa považujeme za potrebné pristaviť a zamyslieť nad skutočným obsahom a významom Pittsburskej dohody, ako sme to pre dôležitosť témy opakovane urobili v našich niekoľkých posledných publikáciách, predovšetkým v našej monografii *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918–1938)*.⁴

Pittsburská dohoda, skoncipovaná a vo svojej kaligrafickej podobe podpísaná T. G. Masarykom 14. novembra 1918, v deň, keď bol zvolený za prezidenta ČSR,⁵ sa

---

1 *Nové Slovensko*, roč. 1, 2. 12. 1918, č. 24, s. 2–3.

2 Albert Pavol Mamatey, predseda Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1911–1920.

3 *Zpráva predsedu Slovenskej Lígy v Amerike, podaná na XII. Kongresse Slov. Lígy v Scranton, Pa., dňa 29. mája 1919*. Pittsburgh [b. r.], s. 9.

4 Martin 2011.

5 STOLARIK, M. M., *The Slovak League of America and the Canadian Slovak League in the Struggle for the Self-Determination of the Nation, 1907–1992*, in: *Slovakia*, vol. 39, 2007, nos. 72–73, s. 14.

stala jedným zo základných východísk autonomistického hnutia na Slovensku v rokoch 1918 — 1938. Je však zaujímavé, že samotná dohoda pojem „autonómia“ nepoužíva.⁶ Napriek alebo vďaka tomu sa v slovenskej a českej historiografii traduje názor, že Pittsburská dohoda bola ústupkom voči Clevelandskej dohode, pretože kým táto zabezpečovala rovnocenné postavenie Slovákov a Čechov v budúcom spoločnom federatívnom štáte, na základe Pittsburskej dohody mali mať Slováci v budúcom Česko-Slovensku⁷ len autonómiu (v zmysle asymetrického členenia budúceho česko-slovenského štátu). Domnievame sa, že ide o zásadnú dezinterpretáciu toho, ako Pittsburskú dohodu vnímali americkí Slováci. Existujú priame i nepriame dôkazy, že Slováci v Amerike nevnímali rozdiel medzi Clevelandskou a Pittsburskou dohodou, aspoň pokiaľ ide o požiadavku federatívneho usporiadania budúceho spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Pokiaľ ide o Clevelandskú dohodu, terminológia v nej použitá nenecháva nikoho na pochybách, že projektovaný nový štát Čechov a Slovákov mal byť takouto federáciou, keďže dohoda zakotvovala „Spojenie Českého a Slovenského národa vo federatívnom zväzku štátov“.⁸ K priamym dôkazom, že Slovenská liga v Amerike v otázke budúceho federatívneho usporiadania Česko-Slovenska nevnímala rozdiel medzi Clevelandskou a Pittsburskou dohodou patrí brožúra s názvom *Politická náuka vzhľadom na Česko-Slovenský štát* (neoficiálne nazývaná aj *Politický katechizmus*), ktorej autorom bol Ján A. Ferienčík a ktorú Slovenská liga v Amerike na zasadnutí svojej Ústrednej správy 31. júla 1919 v Pittsburghu prijala za svoj oficiálny program.⁹ Podľa obsahu tejto brožúry ako oficiálneho programu SLA sa v jej predstavách mal „riadiť pomer Slovenska ku Česku a Česka ku Slovensku“¹⁰, tzn. v nej boli zakotvené základné predstavy SLA o budúcom štátoprávnom usporiadaní nového česko-slovenského štátu. Pri tom je potrebné zdôrazniť, že v uvedenej brožúre Slovenská liga v Amerike zhrňala program, podľa ktorého postupovala za obdobie posledných niekoľkých rokov (a ktorý vychádzal z Clevelandskej dohody), teda nebol to program, ktorý SLA sformulovala *ad hoc*, alebo až po skončení prvej svetovej vojny. V brožúrke predseda SLA A. P. Mamatey totiž píše: „Knižička táto napísaná je (...) v duchu našej Česko-

6 Text Pittsburskej dohody pozri v prílohe 2.

7 V štúdiu sa mnohokrát opakuje termín „Česko-Slovensko“, resp. „Československo“. Pri spôsobe jeho písania (so spojovníkom alebo bez neho) som vychádzal z troch časových úsekov. Prvý z nich je vymedzený obdobím do 29. 2. 1920, teda dátumu prijatia ústavy 1. ČSR — v ňom používam termín „Česko-Slovensko“ vzhľadom na deklarované rovnocenné postavenie Slovákov a Čechov v spoločnom odboji. Druhý úsek trval od 29. 2. 1920 do 22. 11. 1938, t. j. do dňa vydania zákona o autonómii Slovenskej krajiny. V tom čase Československo fungovalo ako unitárny štát, preto v práci uvádzam aj príslušný termín „Československo“. Tretí úsek spadá do obdobia po 22. 11. 1938, keď vzhľadom na autonómne postavenie Slovenska v Česko-Slovensku znova používam termín „Česko-Slovensko“.

8 Archív Spolku sv. Vojtecha, Trnava, Slovenská republika (ďalej ASSV), fasc. 235A2. Clevelandská dohoda. Text Clevelandskej dohody pozri v prílohe 1.

9 FERIEŇČÍK, J. A., *Politická náuka vzhľadom na Česko-Slovenský štát*. [B. m.] 1919, 35 s.

10 ASSV, fasc. 299K3. Zápisnica zo schôdze Ústrednej správy Slovenskej Lígy vydržiavanej dňa 31. júla 1919 v Henry Hotel, Pittsburgh, Pa.

-slovenskej Dohody¹¹ (...) lebo Slovenská Líga chce si zostať dôsledná, nemôže zahodiť svoj vlastný program, dľa ktorého pracovala v posledných 4–5 rokoch a ktorý je tak stručne a jasne vyjadrený v Dohode napísanej a podpísanej samým prof. T. G. Masarykom, prezidentom Česko-Slovenskej Republiky.¹²

Podľa tohto programu, Slovenská liga v Amerike, ako reprezentantka amerických Slovákov, okolnosť, ako bude v zmysle Pittsburskej dohody usporiadaná Česko-slovenská republika, vnímala takto: „Česko-Slovenská Republika bude pozostávať z Českých Zemí a Slovenska. Spojené budú tvoriť silný celok. Oba štáty (sic! — pozn. Š. K.) budú mať každý pre seba svoje zákony, svoju úradnú reč, svoje súdy, svoje školy, môžu mať aj svoje osobitné vojsko pre domácu potrebu, ale spoločné vojsko bude pre vonkajšiu obranu oboch štátov, vlastne jednej česko-slovenskej republiky; spolu budú tvoriť federáciu (sic! — pozn. Š. K.).“¹³

Z uvedeného je viac než zrejmé, že rovnako, ako v prípade Clevelandskej dohody, aj na základe Pittsburskej dohody mal byť česko-slovenský štát vo vnímaní amerických Slovákov federáciou. A na inom mieste citovanej brožúry jej A. P. Mamatey pri úvahe nad budúcnosťou Slovenska v česko-slovenskom štáte uvádza: „Uvidíme, ako sa veci na Slovensku vyvinú, že či Slovensko bude mať skutočne autonómiu, ako federatívna časť Česko-slovenskej republiky (sic! — pozn. Š. K.), alebo či splynie so Zemiami českými v *jeden celok*,¹⁴ s jedinou centrálnou vládou v Prahe...“

K nepriamym dôkazom môžeme pripočítať skutočnosť, že po prijatí Pittsburskej dohody sa nikde v krajanskej tlači nenachádza zmienka o sklamaní alebo rozčarovaní autonomisticky vyhranených amerických Slovákov, práve naopak.¹⁵ Podobne Jozef Hušek ako jeden z hlavných obhajcov samobytného postavenia Slovenska v budúcom Česko-Slovensku, a kritik akýchkoľvek čechoslovakistických tendencií, nazval T. G. Masaryka bezprostredne po prijatí Pittsburskej dohody iskrenným priateľom Slovákov: „Professor Masaryk je iskrenný priateľ Slovákov i slovenčiny. Mali sme o tom pochybnosti, dnes z nich neostala ani tieň.“¹⁶ Je známe, že od roku 1915 sa spolupráca slovenských a českých krajanských organizácií realizovala pod podmienkou rešpektovania zásad zakotvených v Clevelandskej dohode. Keby J. Hušek považoval Pittsburskú dohodu za ústupok voči Clevelandskej dohode, iste by to dal patrične najavo. Tým však, že sa mu do Pittsburskej dohody podarilo presadiť požiadavku osobitného slovenského snemu, ju považoval v otázke federatívneho usporiadania budúceho Česko-Slovenska za identickú s Clevelandskou dohodou. J. Hušek ako americký Slováč vychádzal totiž zo svojej americkej, nie európskej skúsenosti. V americkom chápaní našich krajanov štát, akým bolo Česko-Slovensko, vzniká a jeho právomoci sú vymedzené zmluvou medzi dvoma alebo viacerými nositeľmi suverenity. Rovnako z vôle oboch subjektov, alebo jedného z nich, môže zaniknúť. J. Hušek, ako aj väčšina amerických Slovákov, pevne

11 Pittsburskej dohody (pozn. Š. K.).

12 FERIEŇČÍK, J. A., c. d., s. 7.

13 Tamtéž, s. 19.

14 Zvýraznil A. P. Mamatey (pozn. Š. K.).

15 ČULEN, K., *Pittsburghská dohoda*, Bratislava 1937, s. 190–194.

16 *Jednota*, roč. 25, 5. 6. 1918, č. 1388, s. 4; SIDOR, K., *Slováci v zahraničnom odboji*. Bratislava 1929, s. 151.

trvala na požiadavke slovenského snemu, aby sa Slováci a Slovensko stali subjektom, ktorý štát zakladá, a nie objektom, ktorému sa „až po uznaní Česko-Slovenska“ niečo dáva. Okrem toho v americkom chápaní našich krajanov snem ako nositeľ suverenity 1) v oblasti ústavou dohovorenej právomoci nepodlieha a ani nemôže podliehať federálnemu parlamentu. Nad oboma inštitúciami môže byť ústavný súd, ale len ako strážca zákonnosti; 2) nemôže byť obmedzený v práve, aby sa dožadoval zmeny dohody, čiže ústavy štátu, alebo zrušenia dohody, t. j. vystúpenia zo štátneho zväzku.¹⁷

Kým teda v Clevelandskej dohode bola požiadavka federatívneho usporiadania budúceho česko-slovenského štátu vyjadrená explicitne, v Pittsburskej dohode bola vyjadrená implicitne vo forme samostatného slovenského snemu. Je dôležité si tiež uvedomiť, Clevelandská dohoda popri „federatívnom zväzku štátov“ zároveň hovorí o „úplnej národnej autonómii Slovenska“, pričom pojem „federácia“ a „autonómia“ kladie vedľa seba. To znamená, že požiadavka autonómie bola v myslení amerických Slovákov rovná požiadavke dualistického usporiadania budúceho Česko-Slovenska podľa vzoru Spojených štátov amerických.

Je zrejmé, že T. G. Masaryk v súlade s ním presadzovanou ideou jednotného česko-slovenského národa sledoval cieľ oslabiť Clevelandskú dohodu, čo sa prejavilo i v štylizácii Pittsburskej dohody (a zrejme zo známych taktických dôvodov pred dohodovými veľmocami túto štylizáciu akceptovali aj reprezentanti Slovákov v Amerike), ale práve presadenie požiadavky osobitného slovenského snemu jej dávalo význam dokumentu, ktorý v ponímaní amerických Slovákov zaručoval Slovákom v budúcom Česko-Slovensku plný samobytný vývin a autonómiu na federatívnom základe. Z uvedeného dôvodu neostalo neskôr T. G. Masarykovi nič iné, len Pittsburskú dohodu neskôr vyhlásiť za falzifikát.¹⁸

K nepriamym dôkazom môžeme pripočítať i vyjadrenia čelných protagonistov slovenského krajského hnutia v USA. J. Hušek svoje predstavy v otázke budúceho postavenia Slovákov v spoločnom česko-slovenskom štáte vyjadril takto: „I z politických, národných i hospodárskych príčin Slovák musí nástožiť na tom, že je svojským, to je, že je samobytným národom slovanským, ktorý dobrovoľne, teda zo svojej vlastnej slobodnej vôle vstupuje vo spoločnú domácnosť s bratom Čechom, ako rovný s rovným.“¹⁹ Podobne aj Ignác Gessay tak v Clevelandskej, ako aj v Pittsburskej dohode videl riešenie na „federatívnom základe“.²⁰ A rovnako rozdiel medzi Clevelandskou a Pittsburskou dohodou nevidel ani Ivan Bielek, keď ako predseda Slovenskej ligy v Amerike²¹ vyhlásil, že Pittsburská dohoda je „priamo totožná s Clevelandskou Dohodou.“²²

17 MINÁR, I., *Americkí Slováci a Slovensko 1880–1980*, Bratislava 1994, s. 154–156.

18 Archiv Kanceláre prezidenta republiky (ďalej AKPR), fond Kancelár prezidenta republiky (1919), sign. T 511/21. List T. G. Masaryka A. Hlinkovi z 12. 10. 1929.

19 HUŠEK, J., *Čo som videl, počul a skúsil na Slovensku*, in: *Jednota: Katolícky kalendár na priestupný rok 1920*, s. 46.

20 GESSAY, I., *Slovensko po oslobodení*. Cleveland [b. r.], s. 23–24.

21 Ivan Bielek, predseda Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1920–1934.

22 ASSV, fasc. 299A2. Zpráva Predsedu Slov. Lígy v Amerike podaná a prijatá na XIV. Kongresse Slov. Lígy vydrživanom v dňoch 28., 29. a 30. júna 1922, v Pittsburghu, Pa. Pittsburgh [b. r.], s. 5.

Vo svetle uvedených postojov amerických Slovákov k štátoprávne mu usporiada niu Česko-Slovenska je lepšie pochopiteľný aj odpor T. G. Masaryka práve voči po žiadavke osobitného slovenského snemu pri samotnom formulovaní Pittsburskej dohody (ako sme uviedli vyššie). Uvedenú interpretáciu Pittsburskej dohody pod poruje aj najnovší výskum autonomistického hnutia na Slovensku. Martin Vašš vo svojej monografii *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918 — 1938)*²³ konštatuje, že slovenským autonomistom v medzivojnovom období zo štrukturálneho hľadiska (aj vzhľadom na neustále prítomnú požiadavku symetrického česko-slovenského vzťahu) išlo v sku točnosti o federáciu. Uvedenú skutočnosť potvrdzujú takmer všetky návrhy z dielne HSLS na autonómiu Slovenska z tohto obdobia. Dôležitou je aj skutočnosť, že Jozef Tiso v poslanskej snemovni na konci roku 1937 na základe skúseností nadobudnu tých počas svojej cesty do USA začal Pittsburskú dohodu interpretovať vo federalis tickom kóde, a to práve pod vplyvom informácií od amerických Slovákov, ktorí ako vzor pre budúcu spoločnú republiku Čechov a Slovákov uvádzali štátoprávny zväzok Spojených štátov amerických.

Po svojom príchode na Slovensko, delegáti SLA vystupovali vo svojich verejných prejavoch nestranne. Vo svojom *Príveto delegácie Slovenskej ligy v Amerike* z 9. apríla 1919 sa pozastavovali najmä nad prudkým politickým zápasom, ktorý v tom čase prebiehal na Slovensku. Z toho dôvodu sa text Pittsburskej dohody spočiatku obá vali zveriť Vavrovi Šrobárovi, ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska, alebo Ferdišovi Jurigovi i Andrejovi Hlinkovi, katolíckym kňazom a vedúcim predstavi telom Slovenskej ľudovej strany (ďalej aj SLS).²⁴ Boj medzi slovenskými politickými stranami považovali za zbytočné plytvanie energie malého národa.²⁵

Po návrate do USA na XII. kongrese Slovenskej ligy v Amerike, ktorý sa konal 29. mája 1919 v Scrantone, Pa., referovali o situácii na Slovensku dvaja delegáti: Jozef Hušek, redaktor týždenníka *Jednota*, a Milan Getting, redaktor *Newyorského denníka*. Logickým a správnym záverom vyplývajúcim z referátu J. Huška bolo, že v súčas nej situácii by autonómia Slovenska bola v prospech maďarskej iredenty. Nároku Slovenska na autonómiu sa však nevzdal, ale jeho uplatnenie posunul na obdobie, keď budú pomery na Slovensku skonsolidované.²⁶ Na druhej strane, M. Getting sa o autonómii Slovenska ani nezmienil. Americkým Slovákom zreferoval o tom, že na žiadosť ministra V. Šrobára vypracoval plán agitácie proti maďarizácii na Sloven sku. Keďže pri uvedenej práci narážal na nedostatok prostriedkov, rozhodol sa vrátiť medzi amerických Slovákov, aby od nich vyžiadal tlačiareň pre agitáciu ministra V. Šrobára.²⁷

Hoci J. Hušek, ostro vystupujúci proti akýmkoľvek čechoslovakistickým tenden ciám, vo svojom referáte radil neponáhľať sa s požiadavkou autonómie Slovenska,

23 Martin 2011.

24 SIDOR, K., c. d., s. 226–227.

25 Prívet delegácie Slovenskej Ligy v Amerike, in: Slováč, roč. 1, 3. 5. 1919, č. 16, s. 1.

26 Zápisnica XII. Kongressu Slov. Ligy v Am. vydrživaného v Casino Halle v meste Scranton, Pa., dňa 29. mája, 1919, Pittsburgh [b. r.], s. 24.

27 Tamtéž, s. 30–31.

v SLA sa o autonómii začalo diskutovať veľmi živo.²⁸ Dňa 31. júla 1919 zasadala v Pittsburchu Ústredná správa SLA, na ktorej prítomní americkí Slováci prijali už citovanú brožúru *Politická náuka vzhľadom na Česko-Slovenský štát* za základ ich budúceho postupu v otázke autonómie Slovenska.²⁹ Ako z brožúry vyplýva, Slovenská liga v Amerike sa v otázke štátoprávneho usporiadania Česko-Slovenska, a tým aj autonómie Slovenska, rozhodla zotrvať na svojom programe obsiahnutom v Pittsburskej dohode, aj keď konečné štátoprávne usporiadanie Česko-Slovenska ponechávala na Slovákov na Slovensku.³⁰

Ďalším, kto bezprostredne po skončení prvej svetovej vojny referoval americkým Slovákom o situácii na Slovensku, bol Ignác Gessay. Nepatril do uvedenej delegácie SLA, ale na Slovensko bol vyslaný o niečo neskôr. Dôvodom jeho cesty bol nedostatok spoľahlivých informácií z Európy.³¹ Americkí Slováci sa preto rozhodli založiť informačnú kanceláriu najprv v Paríži a po zriadení riadnej poštovej dopravy medzi ČSR a Amerikou aj na Slovensku.³² Táto úloha bola zverená práve I. Gessayovi, redaktorovi *Nového Slovenska*,³³ oficiálneho orgánu Slovenskej ligy v Amerike.³⁴

Vo svojom referáte podanom na schôdzi Ústredného výboru SLA 24. októbra 1919 v Pittsburchu v otázke implementácie Pittsburskej dohody Gessay odporúčal americkým Slovákom zaujať neutrálne stanovisko. V Slovenskej ľudovej strane mu prekážala prítomnosť maďarského živlu, v ktorom videl hrozbu maďarského revizionizmu. Gessay navrhoval postupnú implementáciu ustanovení Pittsburskej dohody a radikálnych autonomistov spomedzi amerických Slovákov varoval, že okamžité zavedenie autonómie na Slovensku by bolo pre spoločnú republiku osudné.³⁵ Tak Gessayov, ako aj Hušekov postoj významne ovplyvnil oficiálne stanovisko SLA v otázke autonómie Slovenska, aj keď Hušek sa postupne začína čoraz viac autonomisticky, resp. prohlinkovsky vyhraňovať.

Na uvedenej schôdzi Ústredného výboru SLA v Pittsburchu boli prítomní aj delegáti SLS Jozef Rudinský a Jozef Kubala. Rudinského vyslalo do USA niekoľko vedúcich činiteľov ľudovej strany na čele s A. Hlinkom v auguste 1919 ako dôveryhodnú osobu, ktorá mala medzi americkými Slovákami obhajovať myšlienku autonómie Slovenska v rámci ČSR a informovať o aktivitách SLS. Súčasne mal vykonať finančnú zbierku na podporu jej autonomistického programu. Pred cestou sa k nemu na podnet Františka Jehličku pripojil aj J. Kubala, obchodník z Vrbového. V Poľsku sa cestou stali súčasťou

28 SIDOR, K., c. d., s. 231.

29 ASSV, fasc. 299K3. Zápisnica zo schôdze Ústrednej správy Slovenskej Lígy vydržiavanej dňa 31. júla 1919 v Henry Hotel, Pittsburgh, Pa.

30 FERIEŇČÍK, J. A., c. d., s. 7.

31 *Dobrý Pastier*, apríl 1919, s. 7.

32 Slovenský národný archív, Bratislava, Slovenská republika (ďalej SNA), fond Slovenská liga v Amerike, k. 2. List A. P. Mamateya Františkovi Stasovi zo 17. 4. 1919.

33 *Nové Slovensko*, oficiálny orgán Slovenskej ligy v Amerike v rokoch 1918–1922.

34 GESSAY, I., c. d., s. 4; ASSV, fasc. 236C10. Poverenie pre I. Gessaya z 26. 4. 1919. Podrobne sa o vzniku kancelárie a jej aktivitách rozpisuje štúdia R. Letza *Slovenská liga v Amerike a Slovenská liga na Slovensku*, in: Historický zborník, roč. 19, 2009, č. 1, s. 58–64.

35 GESSAY, I., c. d., s. 26–28, 37–38.

Hlinkovej delegácie do Paríža. Po týždňovom pobyte v hlavnom meste Francúzska, kde sa misia delegácie skončila fiaskom, Rudinský s Kubalom pokračovali vo svojej pôvodnej ceste do USA, kam pricestovali 13. októbra 1919.³⁶

V čase ich príchodu na americký kontinent verejná mienka amerických Slovákov bola vyhrotená proti SLS.³⁷ Avezriu voči nej vyvolali tak referáty J. Hušeka a I. Gessaya, ako aj faux pas A. Hlinku v súvislosti s jeho cestou na mierovú konferenciu do Paríža. Iným dôvodom bola skutočnosť, že delegáti pricestovali do Ameriky na poľské pasy a víza, a nie česko-slovenské.³⁸

Po predložení poverení a ich prečítaní bol J. Rudinský požiadaný, aby ozrejmil svoje poslanie v Amerike. Rudinský v dlhom prejave vysvetlil pozície SLS, ktorá rovnako ako SLA požadovala postupnú autonómiu Slovenska s tým, aby táto autonómia v zmysle Pittsburskej dohody bola zakotvená v mierových dokumentoch na parížskej konferencii. S J. Kubalom prišli do Ameriky s cieľom agitácie v uvedenom smere a na tento cieľ sa chystali organizovať aj finančné zbierky.³⁹

Aj keď Ústredný výbor SLA v zámeroch cesty oboch delegátov SLS nezistil nič, čo by bolo v rozpore s jej programom, zaujal k nej negatívne stanovisko. Rudinský a Kubala nemali na svoju misiu poverenie od česko-slovenskej vlády a SLA nesúhlasila s cestou A. Hlinku na mierovú konferenciu v Paríži. Liga obvinila delegátov z rozoštvávania Slovákov a Čechov v Amerike, čo mohlo mať negatívny dosah na ich spolužitie v USA i v Česko-Slovensku.⁴⁰ Na druhej strane Ústredný výbor SLA prijal na schôdzi memorandum, v ktorom sa americkí Slováci postavili za postupnú implementáciu ustanovení Pittsburskej dohody v ČSR.⁴¹ Odmietnutie Rudinského a Kubalu a memorandum SLA vyjadrujú snahu amerických Slovákov zostať verní svojmu programu autonómie Slovenska v rámci ČSR, na druhej strane však odráža

36 LETZ, R., *Jozef Rudinský — významná osobnosť Turzovky*, in: GAJDIČIAR, I. (ed.), *Turzovka krížom-krážom*, Turzovka 2010, s. 328–329.

37 RUDINSKÝ, J., *V Amerike a doma*, Ružomberok 1921, s. 11.

38 SIDOR, K., *Zásahy Slovenskej Lígy v Amerike do politického vývinu slovenského (1914–1939)*, in: ŠPRINC, M. (ed.), *Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná*, [B. m.] 1947, s. 54.

39 ASSV, fasc. 299A6. Zápisnica zo schôdze Ústredného výboru Slovenskej ligy v Amerike vydržiavanej dňa 24. októbra 1919 vo Fort Pitt Hoteli v Pittsburghu, Penna.

40 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv ÚTGM (ďalej MÚA AV ČR, AÚTGM), fond Tomáš Garrigue Masaryk, R — republika 1918–1937, k. 459. Rezolúcia Slovenskej Lígy prijatá na schôdzi ústrednej správy s ústredným výborom Slov. Lígy, vydržiavanej v Pittsburghu, Pa., dňa 24. a 25. októbra t. r. Príloha listu A. P. Mamateya V. Šrobárovi z 22. 11. 1919 (List bol bez príloh uverejnený v BIELIK, F. — RÁKOŠ, E. (eds.), *Slovenské vystahovalectvo. Dokumenty 3*, Martin 1976, s. 165–172, dokument č. 325. List A. P. Mamateya, predsedu Slovenskej ligy v Amerike, V. Šrobárovi, ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska z 22. 11. 1919); ASSV, fasc. 299A9. Prehlas a verejný osvedčenie Slov. Lígy.

41 MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Tomáš Garrigue Masaryk, R — republika 1918–1937, k. 459. Memorandum Slovenskej Lígy Prijaté na schôdzi ústrednej správy s ústredným výborom Slov. Lígy, vydržiavanej v Pittsburghu, Pa., dňa 24. a 25. októbra t. r. Príloha listu A. P. Mamateya V. Šrobárovi z 22. 11. 1919; Zpráva zo zasadania výkonného výboru Slov. Lígy, in: *Jednota*, roč. 26, 29. 10. 1919, č. 1461, s. 1.

ich úsilie zachovať si neutrálny postoj a neskĺznuť do politických zápasov a afér na Slovensku.

V tejto situácii sa delegáti SLS nemohli opierať o autoritu Slovenskej ligy v Amerike. Ich oporným bodom sa stali organizácie opozičné voči nej: Združenie slovenských katolíkov (ďalej aj ZSK) a Prvá katolícka slovenská jednota (ďalej aj IKSJ). J. Rudinský šíril svoje stanoviská najmä v týždenníku *Jednota*, kde mu šiel poruke redaktor J. Hušek, a v novinách *Obrana*, ktoré redigoval Ján Metod Liščinský.⁴²

V čase, keď Rudinský s Kubalom rozvíjali s podporou slovensko-amerických katolíckych organizácií svoju agitačnú činnosť v záujme autonómie Slovenska v Amerike, predseda Slovenskej ligy v Amerike A. P. Mamatey podnikol trojmesačnú cestu (10. decembra 1919 — 14. marca 1920) do ČSR. Jej cieľom bolo paradoxne to isté, o čo sa usilovali delegáti SLS v Amerike, t. j. aby sa Pittsburská dohoda stala súčasťou pripravovanej ústavy ČSR.

O svojej ceste a misii A. P. Mamatey referoval na zasadnutí Ústredného výboru SLA v Pittsburghu 8. apríla 1920.⁴³ Do ČSR cestoval cez Francúzsko a Švajčiarsko. V Paríži sa stretol so Štefanom Osuským, generálnym tajomníkom česko-slovenskej delegácie pri mierovej konferencii, ktorý na Mamateyovu poznámku, že na mierovej konferencii v Paríži mala byť podľa vzoru rusínskej autonómie zmluvne zaistená samospráva Slovenska, odpovedal, že sa tak nestalo preto, lebo „my vystupovali sme a pracovali s bratmi Čechmi počas celej války za svoje osamostatnenie ako *jednotka*, ako dve vetve jedného národa, patriace dovedna. A že len tomu nášmu *jednotnému* vystupovaniu s bratmi Čechmi bolo čo ďakovať, že Spojenci uznali našu samostatnosť, naše odtrhnutie sa od Maďarov a pripojenie sa k Čechom“.⁴⁴ Osuský sa však neobával o budúcnosť Slovákov: „ohľadom toho, žeby Slovensko nezachovalo si národný svojráz, Dr. Osuský nemá ani najmenšej obavy. On ma, uistoval [...], že na udržanie slovenskej národnej samobytnosti Slovensko dostane v Česko-Slovenskej republike čokoľvek budú preň žiadať smerodajní mužovia slovenskí. [...] To, čo chceme my, (Slováci), to dostaneme! A len to! lebo to čo nechceme, to čo by Slovensku bolo na ujmu, alebo na skazu, ako ku príkladu nateraz osobitný snem, to nám nikto z vonku ani nenanúti, ani nenasugeruje“.⁴⁵

Po tomto stretnutí vyznieva Mamateyovo intervenovanie v ČSR v záujme autonómie Slovenska nepresvedčivo. V Česko-Slovensku sa stretol s prezidentom T. G. Masarykom, ministrom zahraničných vecí Edvardom Benešom, ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobárom, a inými. Vo februári 1920 sa zúčastnil na zasadnutí Klubu slovenských poslancov. Takmer všetci, s ktorými rokoval, sa zhodli v názore, že autonómia Slovenska s osobitným snemom by bola v danom čase pre Slovensko osudná. Išlo však výlučne o politikov centralistických politických strán a odporcov legislatívnej autonómie Slovenska.

42 SIDOR, K., c. d., s. 235; LETZ, R., c. d., s. 329–330.

43 ASSV, fasc. 299A4. Zápisnica zo zasadnutia ústr. a výko. výboru Slov. lígy 8. apr. 1920 vo Fort Pitt Hoteli, Pittsburgh, Pa.

44 Zpráva Predsedu Slovenskej Lígy v Amerike, podaná Ústrednému Výboru Slov. Lígy v Pittsburghu, Pa. dňa 8. apríla 1920 o jeho ceste a misii v Česko-slovenskej republike, Pittsburgh 1920, s. 8. Zvýraznil A. P. Mamatey (pozn. Š. K.).

45 Tamtéž.

So zasadnutím Klubu slovenských poslancov za prítomnosti A. P. Mamateya je spojený incident, keď pod rezolúciou klubu prehlasujúcou, že v návrhu ústavy ČSR je zabezpečené v podstate všetko, čo obsahuje Pittsburská dohoda okrem snemu, ktorý by bol v momentálnej situácii na ujmu Slovenska, boli sfalšované podpisy poslancov za SLS Aloisa Kolíska, Jána Kovalíka, Štefana Onderča, Jozefa Siváka a Floriána Tománka. Táto záležitosť vyšla najavo až koncom roku 1922, keď uvedená rezolúcia bola v plnom znení citovaná v memorande SLA adresovanom vláde a Národnému zhromaždeniu ČSR.⁴⁶ Aj keď táto rezolúcia s podpismi poslancov SLS významne ovplyvnila nasledujúce postoje amerických Slovákov k otázke autonómie Slovenska, na náhľad A. P. Mamateya už pravdepodobne nemala zásadnejší vplyv.

Deň pred odchodom do Ameriky dostal Mamatey list od ministra pre zjednotenie zákonov a organizácie správy Milana Hodžu, v ktorom sa aj on vyslovil proti osobitnému slovenskému snemu. I napriek neochote hlavných politických predstaviteľov ČSR akceptovať požiadavku slovenského snemu, v závere svojej správy Mamatey neváhal skonštatovať, že „Slovensku kynie veľká budúcnosť“, aj keď dodal, že „to vezme ešte nejaký čas“.⁴⁷ Je pritom známe, akú dôležitosť americkí Slováci pripisovali práve osobitnému slovenskému snemu. J. Hušek to vyjadril veľmi jasne: „autonómia bez snemu, bez zákonodarstva nie je autonómiou. Veď autonómia je snem a snem, to je autonómia! Bez snemu nieto autonómie!“⁴⁸ A. P. Mamatey si musel byť vedomý dôležitosti osobitného slovenského snemu pre naplnenie zmyslu autonómie. Tiež musel vedieť, že obídenním požiadavky snemu z Pittsburskej dohody, ako ju uzavreli americkí Slováci, nezostane nič. Mamateyovu rezignáciu však v otázke obhajoby samobytnosti slovenského národa dokumentuje jeden z jeho listov Miloslavovi Franciscimu už na začiatku roku 1919: „Ja sa fajtujem už vyše 4 rokov za tú národnú individualitu slovenského národa, že Slováci nie sú len nejaký ‚appendix‘ českého národa, ale že Slováci sú práve tak samobytný národ ako Česi. No už som zunoval to ustavičné ňaťahovanie sa. Osud slovenského národa beztak nebudeme my určovať ztadeto z Ameriky, ale tí tam doma. — Vy, ja a stá iných tu v Amerike vykonali sme svoju povinnosť.“⁴⁹

V súlade so svojím zmeneným postojom k otázke autonómie Slovenska a jeho zjavným príklonom k česko-slovenskej vládnej politike, ktorý bol podporovaný príslušným miestom česko-slovenského konzula v Pittsburghu, sa A. P. Mamatey rozhodol paralyzovať agitáciu J. Rudinského a J. Kubalu medzi americkými Slovákami. Ešte počas svojho pobytu v ČSR zabezpečil, aby medzi amerických Slovákov boli vyslaní zástupcovia česko-slovenskej vlády, katolícky kňaz Ladislav Moyš a sociálny demokrat Ján Pocisk. Ich pôsobenie na americkej pôde, pri ktorom sa usilovali získať súhlasné stanovisko amerických Slovákov s ústavou ČSR, aj napriek osobe katolíckeho kňaza

46 *Memorandum Slovenskej Lígy v Amerike upravené na vládu a Národné zhromaždenie Česko-Slovenskej Republiky v záujme vtelenia Pittsburskej Dohody do ústavy Č-S Republiky, Pittsburgh 1922.*

47 *Zpráva Predsedu Slovenskej Lígy v Amerike...*, s. 26.

48 *Jednota*, roč. 29, 18. 2. 1920, č. 1477, s. 4.

49 ČULEN, K., *Zo zaviatych listov (Z korešpondencie A. Mamateya s Dr. M. Franciscim)*, in: *Literárny almanach Slováka v Amerike na rok 1962*. Middletown, Pa. [b. r.], s. 147.

L. Moyša, však slovensko-amerických Slovákov nepresvedčilo. Na akcie vládnych delegátov reagovalo Združenie slovenských katolíkov *Ohlasom*, v ktorom ich konanie a názory odsúdilo.⁵⁰

V reakcii na počínanie A. P. Mamateya ako i celej Ústrednej správy SLA, J. Hušek oznámil, že vystupuje zo SLA. Vedenie Slovenskej ligy obvinil, že vedome a zámerne premeškalo príležitosť na to, aby Slovensku bolo ústavne zaručené právo na samosprávu a na osobitný národný, kultúrny a hospodársky život v rámci ČSR. Navyše, vedenie SLA podľa neho morálne i finančne podporovalo agitáciu proti Pittsburskej dohode.⁵¹ Z tohto dôvodu ani jedna slovensko-americká katolícka organizácia nevyšlala svojich zástupcov na XIII. kongres SLA, ktorý sa konal v dňoch 24. — 25. júna 1920 v Milwaukee, Wis.⁵² Po jeho skončení J. Hušek podrobil SLA kritike. Skonštatoval, že liga „prestáva byť mravným a úradným reprezentantom americkej slovenskej kolónie“.⁵³ V dôsledku uvedených okolností úlohu, ktorú dovtedy zastávala v presadzovaní slovenských národných požiadaviek Slovenská liga v Amerike, začali preberať predstavitelia slovensko-amerických katolíkov na čele so ZSK a organizáciami, ktoré so ZSK úzko spolupracovali.⁵⁴

Keď sa však Slovenská národná strana (ďalej aj SNS) v marci 1921 osamostatnila od Slovenskej národnej a roľníckej strany s cieľom postupného vymáhania legislatívnej autonómie Slovenska, Slovenská liga v Amerike, vedená novým predsedom Ivanom Bielekom,⁵⁵ začala meniť svoje stanovisko. Jedným z prvých dôsledkov osamostatnenia sa SNS bolo prijatie kompromisného vyhlásenia žiadajúceho uzákonenie Pittsburskej dohody na konferencii zástupcov amerických Slovákov 21. mája 1921 vo Washingtone. Vo vyhlásení zástupcovia amerických Slovákov žiadali, aby Pittsburská dohoda bola začlenená do ústavy ČSR a postupnú autonómiu Slovenska.⁵⁶ Podobným impulzom ako osamostatnenie sa SNS sa stalo pre SLA aj vystúpenie poslancov SLS zo spoločného parlamentného klubu s Československou stranou lidovou v novembri 1921.⁵⁷

50 *Zavádzanie katolíckeho ľudu*, in: Dobrý Pastier, roč. 3, apríl 1920, č. 9–10, s. 14–15; PANKUCH, J., *Dejiny clevelandských a lakewoodských Slovákov*, Cleveland 1930, s. 188; ČULEN, K., *Pittsburská dohoda...*, s. 274; PAUČO, J., *75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty 1890 — 1965*, Cleveland 1965, s. 162–163; KRAJČOVIČOVÁ, N., *Americkí Slováci a slovenskí autonomisti v prvých rokoch po vzniku ČSR*, in: PEKNÍK, M. et al., *Ferdinand Juriga : ľudový smer slovenskej politiky*, Bratislava 2009, s. 260.

51 *Jednota*, roč. 29, 19. 6. 1920, č. 1494, s. 4.

52 PAUČO, J., c. d., s. 160.

53 *Jednota*, roč. 29, 7. 7. 1920, č. 1497, s. 4.

54 PAUČO, J., c. d., s. 160.

55 Ako prvý podpredseda Slovenskej ligy v Amerike sa I. Bielek stal jej predsedom, keď sa A. P. Mamatey vzdal jej predsedníctva v septembri 1920 po tom, čo bol vymenovaný za československého konzula v Pittsburghu. *Jednota*, roč. 29, 22. 9. 1920, č. 1508, s. 2; Slovak Institute and Reference Library in Cleveland (ďalej SIRL), fasc. Mamatey, Albert 1870 — 1923. Pán Mamatey sa vzdáva predsedníctva Slov. Lígy (výstrižok z krajanskej tlače zo 17. 9. 1920).

56 ČULEN, K., *Pittsburghská dohoda...*, s. 317, 320.

57 Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (ďalej AMZV ČR), fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 617. Doplnujúca správa k správe „Hlinkovci v Amerike“ od M. Gettinga, riaditeľa ČSTK vo Washingtone, z 24. 1. 1922.

V dňoch 28.–30. júna 1922 sa konal v Pittsburghu XIV. kongres SLA, na ktorom sa zúčastnil aj katolícky kňaz a podpredseda SNS Anton Kompánek. Prítomných amerických Slovákov vyzval, aby nerezignovali na požiadavky obsiahnuté v Pittsburskej dohode.⁵⁸ Kompánek prišiel do USA s cieľom koncentrácie autonomistických síl — tak amerických, ako aj slovenských.⁵⁹

Kongres bol rozdelený na dva tábory — autonomistov a protiautonomistov. Napriek tomu sa takmer jednomyselne postavil za Pittsburskú dohodu a nariadil Ústrednej správe SLA, „aby písala do Prahy“.⁶⁰ Tá poslala politickým predstaviteľom ČSR Memorandum Slovenskej Lígy v Amerike upravené na vládu a Národné Shromaždenie Česko-Slovenskej Republiky v záujme vtelenia Pittsburskej Dohody do ústavy Č.-S. Republiky, v ktorom požadovala postupnú autonómiu Slovenska.⁶¹

XIV. kongres Slovenskej ligy v Amerike mal prelomový význam v ďalšej orientácii tohto spolku. Napriek očakávaniam mnohých, že sa kríza v SLA ešte prehĺbi, kongres sa stal miestom novej koncentrácie autonomistických síl. Tá sa nerodila ľahko. Rokovanie kongresu o Pittsburskej dohode 29. júna 1922 bolo dlhé, skončilo až okolo 23.00 hod. a do dejín vošlo ako nočné zasadnutie.⁶²

Diskusiu o pomere SLA k Pittsburskej dohode výrazne ovplyvnil prítomný emisár A. Kompánek. Na americkej pôde začal systematicky pracovať na vytvorení jednotného frontu za kodifikovanie Pittsburskej dohody najprv prostredníctvom tlače. V sérii článkov, ktoré publikoval v *Obrane*, sa zamerával v prvom rade na autonómiu — samosprávu Slovenska, ktorú odporúčal budovať postupne a jedine v rámci ČSR. Kompánek chápal otázku samosprávy ako otázku národnú a požiadavka autonómie podľa neho vyplývala z uznania samobytnosti slovenského národa. Pokiaľ išlo o amerických Slovákov, bol presvedčený, že medzi nimi nie sú v otázke požiadavky autonómie také vážne rozpory ako na Slovensku, hoci aj tam existujú osobné antipatie (Bielek kontra Hušek, a tak preferovanie SNS na jednej strane a SLS — katolíkov na strane druhej).⁶³

A. Kompánek sa snažil eliminovať uvedené rozpory a na 12. októbra 1922 zvolal do Pittsburghu konferenciu stúpencov autonómie Slovenska. Na nej zdôraznil, že osud Pittsburskej dohody je v rukách amerických Slovákov a nestačí podávať len rezolúcie, ale je potrebné systematicky pracovať a hmotne podporovať zdravý pohyb za

58 Zápisnica XIV. Kongressu Slovenskej Lígy vydzíavaného v dňoch 28., 29. a 30. júna 1922 v *Moose Temple, Pittsburgh, Pa.* Pittsburgh [b. r.], s. 83.

59 KRAJČOVIČOVÁ, N., c. d., s. 262.

60 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 617. Doplnujúca správa k správe „Slovenské veci v Amerike“ z 1. 7. 1922 od Milana Gettinga, riaditeľa ČSTK vo Washingtonu, zo 7. 7. 1922; Archív Krajanského múzea Matice slovenskej, Martin, Slovenská republika (ďalej AKM MS), fond Ignác Gessay, k. 1. Telegram I. Gessayovi (torzo, odosielateľ nevedený, nedatovaný).

61 Pozri pozn. 46.

62 LETZ, R., *Slovenská liga v Amerike a Slovenská liga na Slovensku*, in: Historický zborník, roč. 19, 2009, č. 1, s. 65; *Obrana*, roč. 9, 27. 6. 1922, č. 75 (439), s. 3; *Obrana*, roč. 9, 4. 7. 1922, č. 78 (442), s. 1.

63 KRAJČOVIČOVÁ, N., c. d., s. 262–263.

samosprávu Slovenska na základe Pittsburskej dohody priamo na Slovensku. Na konferencii bol zvolený päťčlenný výbor na koordináciu práce za Pittsburskú dohodu, oficiálne pomenovaný Výbor priateľov slovenskej slobody. Tvorili ho Štefan Kočíš, Ján Pankuch, Ivan Bielek, Ján Bibza a Jozef Hušek, ktorého zvolili za jeho predsedu. Úlohou výboru bolo zjednotiť všetky organizácie, ich časopisy a verejných činiteľov v zápase za presadenie Pittsburskej dohody a pracovať na tom, aby politické strany na Slovensku, ktoré sa k nej hlásia, vytvorili koalíciu.⁶⁴

Aj keď sa I. Bielek zúčastnil na porade v Pittsburghu ako súkromná osoba,⁶⁵ po vzniku Výboru PSS došlo k vylúčeniu „centralistov“ zo Slovenskej ligy v Amerike.⁶⁶ Stalo sa tak na schôdzi Ústredného výboru s Ústrednou správou SLA 27. až 28. júna 1923 v Clevelande.⁶⁷ Vylúčenie centralistov zavŕšil a schválil XV. kongres SLA, ktorý sa konal v dňoch 27. — 29. mája 1924 v Binghamtone, N.Y.⁶⁸ SLA tak nastúpila kurz jednoznačného presadzovania požiadavky kodifikácie Pittsburskej dohody a autonómie Slovenska a v tomto kurze zotrvala počas celého medzivojnového obdobia.

V zmysle uznesenia svojho XIV. kongresu SLA zaujala negatívne stanovisko aj voči misii J. Rudinského, ktorý v roku 1923 opäť navštívil amerických Slovákov, no už v službách československej vlády a po ňom aj V. Šrobára a českého profesora a prednostu referátu ministerstva školstva v Bratislave Václava Mauleho, ktorí roku 1923 prišli do USA realizovať prednáškové turné medzi slovenskými a českými krajinami v záujme československej národnej jednoty a proti autonómii Slovenska.⁶⁹ Ich misia, ktorej cieľom malo byť definitívne paralyzovanie po XIV. kongrese SLA čoraz viac silnejúceho autonomistického hnutia medzi americkými Slovákami, sa však skončila neúspechom.⁷⁰

V roku 1925 sa v ČSR konali parlamentné voľby, otázka ktorých bola aj jedným z bodov mimoriadnej schôdze Ústrednej správy s Ústredným výborom SLA 24. — 25. júna 1925 v Pittsburghu. Na nej sa prítomní jednomyselne rozhodli zorganizovať zbierku na volebný fond na podporu slovenských autonomistických politických strán SLS a SNS.⁷¹

64 *Jednota*, roč. 29, 18. 10. 1922, č. 1616, s. 4; KRAJČOVIČOVÁ, N., c. d., s. 263.

65 *Zápisnica schôdze Ústredného výboru s Ústrednou správou Slovenskej ligy v Amerike vydržiavanej v dňoch 27. a 28. júna 1923 v budove Y.M.C.A., Cleveland, O.* [B. m.] [b. r.], s. 13.

66 *Jednota*, roč. 32, 4. 7. 1923, č. 1653, s. 4; KRAJČOVIČOVÁ, N., c. d., s. 264.

67 *Zápisnica schôdze Ústredného výboru s Ústrednou správou Slovenskej ligy v Amerike vydržiavanej v dňoch 27. a 28. júna 1923...*, s. 73.

68 *Obrana*, roč. 11, 30. 5. 1924, č. 44 (671), s. 1; *Obrana*, roč. 11, 3. 6. 1924, č. 45 (672), s. 4; *Zápisnica XV. kongresu Slovenskej Lígy vydržiavaného v dňoch 27., 28. a 29. mája 1924, v Bennett Hoteli, Binghamton, N. Y. Pittsburch* [b. r.], s. 16–17, 20.

69 *Zápisnica schôdze Ústredného výboru s Ústrednou správou Slovenskej ligy...*, s. 14.

70 SIDOR, K., *Andrej Hlinka (1864–1926)*, Bratislava 1934, s. 504–505.

71 *Zápisnica Poradnej Schôdze Ústrednej Správy s Ústredným Výborom Slovenskej Lígy, odbyvanej v dňoch 24. a 25. júna 1925 vo Fort Pitt Hoteli, Pittsburch, Pa.*, in: *Jednota*, roč. 34, 19. 8. 1925, č. 1765, s. 7; *Zápisnica poradnej schôdze ústrednej správy s ústredným výborom Slovenskej Lígy odbyvanej v dňoch 24. a 25. júna 1925 vo Fort Pitt Hoteli v Pittsburchu, Pa.*, in: *Obrana*, roč. 12, 14. 8. 1925, č. 65 (797), s. 6; AMZV ČR, fond III. sekcie MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 650. *Správa Konzulátu ČSR v Pittsburchu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe* z 30. 6. 1925.

Pri zbierke sa každý prispievateľ mohol rozhodnúť, na ktorú z dvoch politických strán prispieva — či SLS alebo SNS. Podľa toho mal byť výnos zbierky aj rozdelený. J. Hušek navyše vyhlásil, aby každý člen IKSJ, ktorá mala v tom čase asi 60 000 členov, hlasoval za Pittsburskú dohodu a autonómiu Slovenska príspevom sumou 25 centov.⁷²

Zbierka na strane Hušekovej *Jednoty*, ktorá bola ukončená 16. decembra 1925, vy-niesla sumu 7 415,15 amerických dolárov, z toho asi len 100 dolárov pre SNS, zvyšok pre HSLŠ.⁷³ Na strane SLA zbierka celkovo pred vyúčtovaním vyniesla 17 505,41 ame-rických dolárov, z čoho 12 690,56 dolárov bolo určených pre HSLŠ, 2 607,95 pre SNS a 2 206,90 dolárov bolo vyzbieraných bez určenia konkrétnej z oboch slovenských politických strán.⁷⁴ Podľa správy československého konzulátu v Pittsburgu si SLA zo zbierky na pokrytie nákladov na jej organizáciu ponechala asi 7 000 dolárov.⁷⁵ Auto-nomistickým politickým stranám na Slovensku tak mohla pripadnúť suma asi 10 500 amerických dolárov. SLA zaslala SNS na meno Juraja Janošku 31. októbra 1925 sumu vo výške 50 200 Kč,⁷⁶ čo bolo asi 1 500 amerických dolárov. Nevieme však, či to bola konečná suma. V kladnom prípade HSLŠ by potom pripadla celková suma spolu so zbierkou organizovanou v IKSJ vo výške viac ako 16 300 amerických dolárov, SNS asi 1 600 amerických dolárov.

V dňoch 20. — 24. júna 1926 sa konal v Chicagu 28. eucharistický kongres, ktorý sa ako prvý medzinárodný eucharistický kongres na pôde Spojených štátov ameri-ckých vôbec⁷⁷ stal príležitosťou aj pre jedinú cestu A. Hlinku medzi amerických Slo-vákov.⁷⁸ Pozvanie Hlinka dostal už v roku roku 1924, vtedy mu však československé úrady kvôli trestnému stíhaniu pre poburovanie pred sedriou v Nitre odmietli vydať pas. Stíhaný bol aj v roku 1926. Dôvodom bol tento raz jeho článok o Masarykovej náklonnosti k Židom uverejnený v *Slováku* 5. apríla 1924, za ktorý bol odsúdený na osemďňový trest. Po zdôvodnení, že do USA cestuje na eucharistický kongres, mu však vláda J. Černého nakoniec pas vydala.⁷⁹

72 *Jednota*, roč. 34, 5. 8. 1925, č. 1763, s. 4; AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918 — 1939, inv. č. 22, k. 650. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburgu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe zo 16. 10. 1925.

73 *Jednota*, roč. 34, 16. 12. 1925, č. 1782, s. 5.

74 ASSV, fasc. 299H7. Zpráva predsedu Slovenskej Lígy v Amerike podaná na jej XVI. kon-gresse v Detroit, Mich., zasedavšom 26. a 27. mája roku 1926. Pittsburgh [b. r.], s. 20.

75 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pitts-burghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 18. 3. 1927.

76 SIRL, fasc. Slovak League of America I. Telegram Slovenskej ligy v Amerike Jurajovi Janoš-kovi z 31. 10. 1925.

77 Druhý a zatiaľ posledný medzinárodný eucharistický kongres na pôde USA bol 41. medzi-národný eucharistický kongres vo Philadelphii v roku 1976.

78 Pri príležitosti eucharistického kongresu v Chicagu amerických Slovákov navštívili aj šty-ria slovenskí katolícki biskupi Pavol Jantausch, Marian Blaha, Ján Vojtaššák a Jozef Čársky a delegácie Spolku sv. Vojtecha a Svoradova. Podrobne o tejto ceste pozri KUCÍK, Š., *Ces-ta Andreja Hlinku a slovenských biskupov do USA v roku 1926*, in: Historický zborník, roč. 18, 2008, č. 1, s. 59–73.

79 SIDOR, K., c. d., s. 544.

Aj keď oficiálnym cieľom Hlinkovej cesty do USA bol eucharistický kongres v Chicagu, podľa informácií Ministerstva ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. apríla 1926 politickým cieľom jeho cesty bola autonomistická agitácia HSLS spojená s finančnou zbierkou. HSLS prostredníctvom A. Hlinku chcela zároveň so svojimi požiadavkami oboznámiť medzinárodnú verejnosť a posilniť tak svoju pozíciu pri presadzovaní autonómie Slovenska v rámci ČSR. Jedným z priamych výsledkov cesty mala byť rezolúcia sumarizujúca slovenské požiadavky, ktorá mala byť následne predložená československej vláde a Spoločnosti národov.⁸⁰

Takýto cieľ neskrýval ani samotný Hlinka, ktorý program svojej cesty naznačil v denníku *Slovák* 23. mája 1926. Tu okrem iného uviedol, že americkí Slováci ho už v roku 1894 žiadali, aby „zadusil hydry“ bratských roztržiek, dosiaľ mu to však nebolo umožnené. Rozhodol sa ísť do Ameriky s cieľom pomôcť tak ČSR, ako aj slovenskému národu a navštíviť pritom miesta, kde vznikla Clelendská a Pittsburská dohoda. Zároveň sa chcel presvedčiť, či je zlé požadovať autonómiu Slovenska v rámci ČSR.⁸¹

V dňoch 26. — 27. mája 1926 sa konal v Detrote XVI. kongres SLA. Kongres vo svojich rezolúciách „s veľkou radosťou prijal zvesť, že šľachetný vodca slovenského národa Msgr. Hlinka, predseda Ľudovej strany, navštívi amerických Slovákov“.⁸² Vyslovil mu svoju dôveru a uzniesol sa, že „zo všetkých svojich síl bude jeho šľachetné snahy napomáhať a počas jeho tunajšieho pobytu bude hosťom Slov. Lígy.“⁸³ A. Hlinka a J. Buday, spolu s Hynkom Dostálom, redaktorom českého *Hlasu*, ktorý podporoval požiadavku autonómie Slovenska, boli vymenovaní za čestných členov SLA. Kongres sa tiež jednomyselne uzniesol, že „Slov. Líga trvá skálopevne na svojom národnom programe a osvedčuje sa, že bude i naďalej pracovať a bojovať za vtelenie Pittsburskej Dohody do ústavy ČSR.“⁸⁴ Kongres poveril Ústrednú správu SLA, aby sa v prípade nesplnenia požiadaviek SLA zo strany československej vlády obrátila so súhlasom autonomistických politických strán na Slovensku na príslušné medzinárodné fórum a aby o tomto uznesení informovala československú vládu.

Na americký kontinent A. Hlinka pricestoval 3. júna 1926. Z kanadského Halifaxu, NS, pokračoval do New Yorku, kde dorazil 5. júna 1926.⁸⁵ Samotné prednáškové turné začal po skončení eucharistického kongresu 27. júna 1926 v Chicagu. Obsahovo sa jeho prvá prednáška do značnej miery prelínala aj s jeho ďalšími vystúpeniami. Hlinka v nej amerických Slovákov vyzval, aby tak ako pri parlamentných voľbách roku 1925, aj naďalej podporovali HSLS a jej zápas za Pittsburskú dohodu

80 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. List Ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. 4. 1926.

81 *Slovák*, roč. 8, 23. 5. 1926, č. 115-a, s. 1–2.

82 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918 — 1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 11. 6. 1926.

83 Tamtéž.

84 Tamtéž.

85 *Slovák*, roč. 8, 23. 6. 1926, č. 139, s. 5.

a autonómiu Slovenska. Hlinka požadoval, aby Slovákom bol pánom na Slovensku a Čech v Česku, aby Wilsonových štrnásť bodov o sebaurčení národov platilo aj pre Slovákov, a aby bola dodržaná Pittsburská dohoda. Uviedol, že slovenskí synovia nebojovali v légiách preto, aby z jedného jarma prešli do iného. Namiesto slobody bolo však Slovákom ponúknuté počesťenie. Ak sa domáha autonómie pre Slovensko a chce, aby Pittsburská dohoda bola rešpektovaná a kodifikovaná, nechce nič nové, o čom by nesvedčilo úsilie predchádzajúcich predstaviteľov slovenského národa. Slovenské memorandum Štefana Marka Daxnera už v 60. rokoch 19. storočia požadovalo od uhorskej vlády tzv. Slovenské okolie, ktoré bolo úplne totožné s jeho terajšími požiadavkami autonómie. Na slovenských súdoch, úradoch a školách však dominuje čeština. Slovákom vzali katolícke školy bez ohľadu na to, že katolíci na Slovensku tvoria väčšinu a na chode školského systému sa podieľajú vysokými daňami. Za peniaze slovenského katolíckeho ľudu sa deťom v školách vstupuje neverečnosť a vychovávajú ich učitelia ako istý Bílek, ktorý bol v Čechách sluhom a na Slovensku ho urobili profesorom. Slovenská inteligencia sa nemôže doma dostať k pracovným miestam. Slovenskí robotníci musia hľadať slobodu v Amerike. Napriek tomu, že Slováci predstavujú 15% z celkového počtu obyvateľov ČSR, na správe štátu nemajú skoro žiaden podiel. Na stredných školách Slováci nemajú ani jedného riaditeľa. Zo 786 stredoškolských profesorov je iba 175 Slovákov. Ešte väčší nepomer je na železniciach. V četníctve spomedzi 13 000 četníkov je len 412 Slovákov. Slovensko má už dostatok kvalifikovanej inteligencie, ale pražská vláda vyvíja vedomú snahu, aby slovenský ľud odcudzila od štátnych záležitostí. Požiadavka autonómie preto nie je politickou rétorikou, ale je kultúrnou a hospodárskou potrebou a existenčnou otázkou slovenského národa.

Ako Hlinka uviedol ďalej, chce, aby národ slovenský a český sa zblížili a spoločne pracovali v prospech spoločného štátu, ale pri zachovaní rovnoprávnosti po národnej, kultúrnej a hospodárskej stránke. Nehlása rozbroj proti rozbroju. Je za ČSR, čo dokázal, keď sa konal komunistický útok na Slovensko a karlistický puč. Vtedy mala československá vláda príležitosť s ním rokovať a zaviesť poriadok; rovnako ako po posledných parlamentných voľbách, v ktorých HSLS dosiahla najvyšší počet hlasov na Slovensku. Napriek tomu československá vláda HSLS odignorovala, tá do vlády povolaná nebola a nepovažovalo sa ani za potrebné s ľudákmi vôbec rokovať.

Podľa správy konzulátu ČSR v Chicagu A. Hlinka hovoril vyše hodiny, pričom tón jeho reči bol mierny a na poslucháčov pôsobivý. Tí mu častými výkrikmi prejavovali súhlas, zvlášť, keď sa bránil proti obvineniam zo zrady a maďarónstva. Svoju prednášku uzavrel prosbou o podporu amerických Slovákov v autonomistických snahách HSLS.⁸⁶

Obsah ďalších prednášok A. Hlinku zhrnul československý konzul v Pittsburghu M. Getting do nasledujúcich bodov:⁸⁷

86 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918 — 1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Chicagu o politickej činnosti predákov ľudovej strany v chicagskom obvode. Príloha listu Vyslanectva ČSR vo Washingtone z 30. 7. 1926.

87 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918 — 1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 5. 10. 1926.

1. A. Hlinka poprel interview s redakciou Národných listov pred odchodom do Ameriky;
2. nebojí sa odluky cirkvi od štátu a slovenským evanjelikom v nej predpovedal zánik;
3. pri budúcich prezidentských voľbách bude zvolený ten, kto odprisahá na Pittsburskú dohodu;
4. tvrdá kritika E. Beneša a V. Šrobára;
5. viackrát prízvukoval, že s F. Jehličkom nemá nič spoločné, ale bol prednášať na miestach, kde prednášky zorganizovali „jehličkovci“;
6. prednášky zanechávali protičeskú náladu;
7. vyberanie peňazí sa mnohokrát uskutočňovalo tak, ako by to bolo jediným cieľom prednášok;
8. rezolúcie dával A. Gerát väčšinou odhlasovať s cieľom ďalšieho použitia na Slovensku.

Celkovo A. Hlinka v USA, podľa svojich vlastných slov, navštívil vyše sto farností, zúčastnil sa na osemdesiatich zhromaždeniach a mal vyše dvesto prednášok.⁸⁸

Súčastou cesty A. Hlinku v USA boli aj finančné zbierky. O samotných zbierkach je možné uviesť, že boli miesta, kde zorganizovanie finančnej zbierky nebolo možné,⁸⁹ a zase miesta, kde zbierky vynesli značnú sumu. M. Getting celkovú výšku vyzbieraných finančných darov odhadoval na 10 000 amerických dolárov, aj keď vzápätí pripustil, že tento odhad treba brať s určitou rezervou.⁹⁰ Konečný stav finančných zbierok asi najlepšie vystihol sám A. Hlinka v liste Jánovi Pöstényimu po návrate z USA. V ňom vyjadril nesplnenie očakávaní ohľadom finančných zbierok, v ktorých boli úspešnejší štyria slovenskí katolícki biskupi Pavol Jantausch, Marián Blaha, Ján Vojtášák a Jozef Čársky, ktorí svoj pobyt na pôde USA pri príležitosti eucharistického kongresu v Chicagu využili na pastoračnú cestu medzi americkými Slovákami: „Ja, ako viete, som doniesol slávy, práporkov a prstenčekov — ale dolárov málo. Biznis je biznis a ja sa do toho veľmi nehodím. Ja som veľký idealista a páni biskupi nám zobrali smotánku“.⁹¹

Po návrate A. Hlinku do ČSR sa HSLS aj bez splnenia základnej požiadavky začleniť program autonómie Slovenska do ústavy ČSR rozhodla vstúpiť do vlády, čo medzi slovensko-americkými autonomistami vyvolalo vlnu sklamaní a rozčarovania. Ešte na sklonku roku 1926, keď do Ameriky prenikli správy o chystanom vstupe HSLS do vlády, redaktor *Jednoty* a novozvolený predseda ZSK⁹² J. Hušek napísal: „...ťažko nás bude presvedčiť, že vstup ľudákov do vlády je víťazstvom ‚Pittsburghskej Dohody‘, potažne zásad v nej vyslovených a práv v nej zaručených.“⁹³ A vo februári 1927 sa vy-

88 *Andrej Hlinka v Amerike*, in: *Jednota*, Katolícky kalendár na obyčajný rok 1927, roč. 30, 1927, s. 38.

89 Napríklad na prednáške v Pittsburchu ktorá sa konala v nedeľu 8. augusta 1926, keďže podľa pensylvánskych zákonov nebolo dovolené v nedeľu vyberať vstupné.

90 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburchu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 5. 10. 1926.

91 ASSV, fasc. 156/12b. List A. Hlinku J. Pöstényimu z 3. 11. 1926.

92 Do funkcie predsedu ZSK bol zvolený na jeho konvencii konanej 5.–6. 10. 1926 v Pittsburchu a zotrval v nej až do konvencie ZSK, ktorá sa konala 14.–15. 10. 1930 v Clevelande.

93 *Jednota*, roč. 35, 22. 12. 1926, č. 1835, s. 4.

jadril, že HSLS tým, že prijala zavedenie administratívnej zemskej správy na Slovensku, urobila precedens, ktorý je v zásadnom protiklade s jej autonomistickým programom. HSLS tým podľa neho urobila politickú chybu, ktorú bude môcť len veľmi ťažko odčiniť, pričom zapochyboval, „či slovenský národ vôbec dá ľudovej strane ešte raz príležitosť napraviť ju.“⁹⁴

Dezilúziu medzi autonomisticky zmýšľajúcimi americkými Slováckmi potvrdzujú aj informácie československého konzulátu v Pittsburghu.⁹⁵ V jej dôsledku sa na druhej strane zintenzívnili kontakty SLA a SNS. Podľa správ konzulátu bola SLA nabádaná slovenskými politickými predákmi z okruhu SNS, aby po vstupe HSLS do vlády nespúšťala zo svojich požiadaviek autonómie Slovenska. Tiež sa uvádza snaha získať slovensko-americké evanjelické kruhy pre politiku SNS. Na druhej strane evanjelické kruhy v SLA sa od roku 1925 zasadzovali za príchod M. Rázusa do USA.⁹⁶

Sklamanie zo vstupu HSLS do vlády vyjadril predseda SLA I. Bielek aj na jej XVII. kongrese konanom 31. mája a 1. júna 1928 v Lorain, Ohio, aj keď sa na druhej strane snažil tento krok HSLS ospravedlniť. Napriek rozčarovaniu však SLA nespustila zo svojho programu autonómie Slovenska.⁹⁷

Slovenská liga v Amerike v tomto období zápasila s veľkými finančnými ťažkosťami. Po vstupe HSLS do vlády sa k nim pridružilo i sklamanie a vlastne strata zázemia pre jej program autonómie Slovenska, ktoré pre amerických Slovákov dovtedy HSLS spolu so SNS predstavovala. Aj keď však správy československého konzulátu v Pittsburghu z tohto obdobia hovoria o úpadku SLA,⁹⁸ nešlo o úpadok jej aktivít a degradáciu starého autonomistického programu, ale len o finančnú krízu. SLA totiž napriek finančným ťažkostiam a frustrácii zo straty silného programového partnera na Slovensku zostala pevne na pozíciách Pittsburskej dohody a autonómie Slovenska.

Bez ohlasu medzi slovensko-americkými autonomistickými kruhmi neostala ani tzv. Tuková aféra. Pripomeňme, že jej začiatkom bol navonok článok Vojtecha Tuku uverejnený v *Slováku* na Nový rok 1928 s názvom „V desiatom roku Martinskej deklarácie“ s podtitulom „Štátnofilozofická úvaha“. Tuka sa v ňom odvolával na tzv. tajnú klauzulu Martinskej deklarácie z 31. októbra 1918. Na jej základe argumentoval desaťročnou prechodnou dobou, počas ktorej malo dôjsť k upraveniu štátoprávneho pomeru v spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Po nesplnení tejto podmienky a uplynutí uvedenej lehoty sa slovenský národ mohol rozhodnúť, či naďalej zostane v spoločnom

94 *Jednota*, roč. 35, 23. 2. 1927, č. 1844, s. 5.

95 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 26. 2. 1927.

96 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 18. 3. 1927.

97 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 26. 5. 1927; ČULEN, K., *Stručné dějiny Slovenské ligy v Americe*, in: *Jednota*, roč. 68, 28. 1. 1959, č. 3523, s. 4.

98 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 18. 3. 1927; AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 20. 10. 1927.

štáte s Čechmi, či vytvorí samostatný štát, alebo sa spojí s iným národom.⁹⁹ Proces s Tukom a spol. začal v júli 1929 a skončil sa vynesením rozsudku v októbri toho istého roku. „Tukova misia“ nesiahala iba k obnoveniu bývalého Uhorska, ako sa to tradovalo v staršej historiografii, ale mala širšie ciele, ktoré boli totožné s cieľmi Vatikánu vniesť do sekularizovanej povojnovej strednej Európy naspäť dominantné postavenie katolicizmu.¹⁰⁰ Išlo o politický proces, ktorý sa viedol účelovo a nepochybne mal za cieľ diskreditáciu HSLŠ a myšlienky autonómie Slovenska v spojení s maďarskou irendentou a súd nedisponoval dostatkom dôkazového materiálu, ktorý by jednoznačne preukázal Tukovu vinu v takom rozsahu, v akom mu vymerali trest. Až neskorší, už povojnový archívny výskum historikov ukázal v plnom rozsahu všetky Tukove zahraničné, t. j. proti ČSR namierené aktivity a ich odozvu aj v „domácej“ Tukovej politickej pôsobnosti.¹⁰¹

Predseda SLA I. Bielek, ktorý bol s V. Tukom v listovom kontakte, sa ho zastal v niekoľkých článkoch uverejnených v slovensko-amerických periodikách. Príčinu „pohonu“ československých vládnych kruhov proti Tukovi videl v jeho katolíckom svetonázore: „Prof. Tuka je hrozný ‚Riman‘, katolík, ba hovorí sa, že je aj pobožný človek — nuž — či nie je to dostatočné, aby bol uznaný za ‚vinného‘ v českom súde...?“¹⁰²

J. Hušek, redaktor *Jednoty* a predseda ZSK, šiel vo svojej analýze okolností aféry hlbšie: „Praha úfa, a bojím sa, dobre úfa, že Slováci — lebo takí sme my, mäkkí srdcom — budú volať na Tuku: ‚Ukrižujte ho!‘, keď už pre nič iné nie, aspoň preto, aby nepovedali na nich, že Tuka, ‚vlastizradca‘, je jedným z nich. A Česi docielia to, čo chceli: zhanobili slovenskú myšlienku, zrobili z nej neviestku, pouličnicu, vystavili ju na pranier verejnej hanby! Náš boj za práva slovenského národa utrpí takú mravnú porážku, náš pohyb a boj za autonómiu bude zdiskreditovaný!“¹⁰³

Proces s V. Tukom a spol. americkými Slovákami v ich autonomistickom presvedčení neotriasol. Naopak, dňa 14. októbra 1929 sa konalo zasadnutie Ústrednej správy s Ústredným výborom SLA, na ktorom bolo prijaté vyhlásenie, v ktorom sa americkí Slováci jednoznačne postavili za autonómiu Slovenska v rámci jednotného česko-slovenského štátu v duchu memoranda z pred desiatich rokov prijatého na schôdzi Ústredného výboru SLA v Pittsburghu 24. — 25. októbra 1919.¹⁰⁴

99 HERTEL, M., *Rozpory v HSLŠ v 20. rokoch 20. storočia*, in: LETZ, R. — MULÍK, P. — BARTLOVÁ, A. (ed.), *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905–1945*, Bratislava 2006, s. 192.

100 BARTLOVÁ, A., *Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918–1935 a zapojenie HSLŠ do vládnej koalície v rokoch 1927–1929*, in: ZEMKO, M. — BYSTRICKÝ, V. (ed.), *Slovensko v Československu (1918–1939)*, Bratislava 2004, s. 155.

101 LETZ, R., *Hlinkova slovenská ľudová strana (Pokus o syntetický pohľad)*, in: LETZ, R. — MULÍK, P. — BARTLOVÁ, A. (ed.), c. d., s. 48; BARTLOVÁ, A., c. d., s. 155.

102 AMZV ČR, fond III. sekcie MZV 1918 — 1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 19. 4. 1929.

103 *Jednota*, roč. 37, 16. 1. 1929, č. 1943, s. 4; AMZV ČR, fond III. sekcie MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 19. 4. 1929.

104 *Jednota*, roč. 38, 23. 10. 1929, č. 1983, s. 4.

Priebeh súdneho pojednávania s V. Tukom bol v slovensko-americkej tlači zväčša premlčivanejší.¹⁰⁵ I. Bielek proces s Tukom označil za „krajne monštruózný“ a správne poukázal, že obvinenia proti nemu neboli v priebehu procesu jednoznačne dokázané. Podľa Bieleka bol V. Tuka v skutočnosti odsúdený preto, že doma i v cudzine pracoval podľa inštrukcií a pod egidou HSLS s cieľom kodifikácie Pittsburskej dohody. Proces mal podľa neho slúžiť na rozbitie HSLS ako najväčšej autonomistickej strany na Slovensku a osoba V. Tuku bola vybratá na tento účel preto, lebo bola „silne pribarvená náterom maďarónstva“, čím mohla byť spájaná s úsilím maďarských kruhov o revíziu mierových zmlúv. Rozsudok nad V. Tukom mal smerovať k diskreditácii HSLS a jej programu autonómie Slovenska v rámci ČSR.¹⁰⁶

Na druhej strane však neskrýval isté antipatie k Tukovej osobe. Zastrešenie jeho činnosti Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou však pre neho bolo dostatočnou zárukou, že jeho aktivity nesmerovali proti celistvosti Československa: „Nám osoba dra Tuku nemusí byť sympatická, nemusí požívať našu dôveru, lenže vzdor tomu svedectvá Msgra Hlinku a Dr. Bazovského, účinkovanie Tuku za úprav a pod aegidou Ľudovej strany dokazujú, že jeho činnosť nemohla smerovať ku trhaniu republiky a pripojeniu Slovenska ku maďarskému štátu.“¹⁰⁷

Americkí Slováci v záujme V. Tuku však nepodnikli žiadne konkrétne kroky, čo na najbližšom kongrese SLA jej predseda I. Bielek odsúdil.¹⁰⁸ V protiklade k tomuto Bielekovmu postoju stoja informácie československého konzulátu Clevelande, podľa ktorých I. Bielek vo svojej správe na kongrese údajne uviedol, že ak niekedy sympatizoval s V. Tukom, bolo to z ohľadu na jeho právnický spor v záležitosti „vacuum iuris“, ale hneď, ako vyšla najavo jeho protištátna činnosť za podpory a v prospech Maďarska, sa ho zriekol, podobne, ako to urobil aj A. Hlinka. Podľa správy konzulátu I. Bielek poznamenal, že keď bola medzi americkými Slovákmi zorganizovaná zbierka na pomoc pani Boženy Tukovej, A. Hlinka za to údajne americkým Slovákom vynadal. Zároveň podľa správy konzulátu I. Bielek vyhlásil, že americkí Slováci stoja za ČSR a odmietajú akékoľvek spojenie s Maďarmi. Chcú však presadzovať slovenskú autonómiu v rámci ČSR.¹⁰⁹ Tento protiklad dobre vystihuje problematiku a diskutabilnosť hodnovernosti správ československých konzulátov a vyslanectva v USA. Nepochybne šlo často o účelové a tendenčné správy z rôznych, i málo vierohodných zdrojov, ktorých pravdivosť je však niekedy možné len veľmi ťažko overiť.

Vypísanie nových parlamentných volieb roku 1929 malo podľa I. Bieleka poškodiť HSLS a tým celkové autonomistické hnutie na Slovensku. HSLS a SNS vyjadril morálnu podporu a vyzval slovensko-americké organizácie i jednotlivcov, aby ich pod-

105 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 25. 9. 1929.

106 *Jednota*, roč. 38, 23. 10. 1929, č. 1983, s. 4.

107 Tamtéž.

108 ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 28. 1. 1959, č. 3523, s. 4.

109 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Clevelande Vyslanectvu ČSR vo Washingtone zo 14. decembra 1934.

porili aj finančne, a to buď prostredníctvom SLA alebo priamo na adresu A. Hlinku a M. Rázusa.¹¹⁰

V dňoch 4. — 5. júna 1930 sa v Youngstowne, Oh., konal XVIII. kongres SLA, ktorý *Jednota* charakterizovala nasledovne: „Celý kongres bol jednou veľkou poradou, ako zakročiť vo veci vtelenia Pittsburskej Dohody do ústavy Česko-Slovenskej republiky.“¹¹¹ Na uvedenom kongrese sa americkí Slováci jednomyselne uzniesli, aby Ústredná správa SLA predostrela požiadavku autonómie Slovenska pred medzinárodné fóra: Spoločnosť národov a Medzinárodný súd. Okrem toho bolo prítomným predstavené memorandum *V záujme pravdy*, vydané Slovenskou ligou v Amerike.¹¹²

Memorandum *V záujme pravdy* bolo vlastne reakciou na list prezidenta ČSR T. G. Masaryka A. Hlinkovi z 12. októbra 1929. V ňom Masaryk uviedol, že on oslobodil Slovensko, že všetky ustanovenia Pittsburskej dohody boli naplnené a Slováci mali autonómiu de facto už od vzniku ČSR roku 1918. Pittsburskú dohodu pritom označil za falzifikát s odôvodnením, že v čase, keď americkí Slováci žiadali uzavretie dohody, SLA legálne neexistovala a štátom bola uznaná až roku 1919.¹¹³

Americkí Slováci v memorande argumentovali, že oslobodenie Slovenska, resp. ČSR nemôže byť prisúdené jednotlivcovi, ale len „celému revolučnému, pracujúcemu a obetujúcemu celku“.¹¹⁴ Rovnaké zásluhy podľa nich patrili M. R. Štefánikovi a všetkým Slovákom a Čechom aktívnym v zahraničí, zvlášť v USA. Americkí Slováci združení v SLA tiež mali významný podiel na oslobodení Slovenska.

V ďalších častiach memoranda americkí Slováci uviedli, že nie Pittsburská dohoda je falzifikátom, ale, naopak, tvrdenie, že Slovensko malo autonómiu už od prevratu a že všetky ustanovenia Pittsburskej dohody sa naplnili. Za podobný falzifikát vyhlásili rezolúciu Klubu slovenských poslancov zo 6. februára 1920 podpísanú údajne všetkými slovenskými poslancami. Za falzifikát označili aj úradný list M. Hodžu A. P. Mamateyovi z 28. februára 1920. „Skutočnosť bôlna a zahanbujúca pre Republiku svedčí, že miesto samosprávy Slovensko gniavi zhubný centralizmus“.¹¹⁵ Na podporu svojho tvrdenia, že na Slovensku nebola zavedená autonómia, americkí Slováci v memorande citovali list bývalého člena Národného zhromaždenia, župana a vládneho komisára Ludovíta Bazovského Poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia ČSR z februára 1930, v ktorom L. Bazovský odmietol fikciu jednotného československého národa a poukázal na negatívne postavenie Slovenska v ČSR. L. Bazovský žiadal, aby bola Pittsburská dohoda kodifikovaná a Slovensko tak malo zaručenú autonómiu.

Na obhajobu proti tvrdeniu, že v čase vzniku Pittsburskej dohody SLA legálne neexistovala, americkí Slováci uviedli citáty z reči poslanca Karola Perglera, pred-

110 *Jednota*, roč. 38, 23. 10. 1929, č. 1983, s. 4.

111 *Jednota*, roč. 38, 11. 6. 1930, č. 2016, s. 1.

112 ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 28. 1. 1959, č. 3523, s. 4.

113 AKPR, fond Kancelár prezidenta republiky (1919), sign. T 511/21. List T. G. Masaryka A. Hlinkovi z 12. 10. 1929.

114 *V záujme pravdy!* [B. m.] 1930, s. 3.

115 Tamtéž, s. 4.

nesenej v Poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia ČSR 19. februára 1930.¹¹⁶ K. Pergler, ako bývalý podpredseda Československej národnej rady v Amerike, tajomník T. G. Masaryka počas jeho pobytu v USA a jeden zo signatárov Pittsburskej dohody, vo svojej reči odmietol tvrdenie T. G. Masaryka, že Pittsburská dohoda je falzifikát: „...šíriť zprávy o pittsburské dohode, že je to falsum, je nevěcné, není to správné a neodpovídá to historické pravdě.“¹¹⁷ V reakcii na tvrdenie, že SLA v čase vzniku Pittsburskej dohody legálne neexistovala, Pergler uviedol: „Pokládám zde za svoji povinnost zastati se velké slovenské revoluční organisace, poněvadž tato organisace, vzniklá r. 1913,¹¹⁸ vykonala mnoho proti maďarisaci, posílala mnoho peněz, existovala za války, my jsme s ní spolupracovali. Amerika není stát policejní, nezná vůbec pojmu schvalování stanov. (...) Schvalování stanov v Americe není třeba, tohoto pojmu americké zákonodárství nezná.“¹¹⁹

V tejto záležitosti si SLA vyžiadala aj odborný posudok nezainteresovaného renomovaného pensylvánskeho právniku Georga E. Altera, ktorý rovnako vyznel v prospech Pittsburskej dohody.

Americkí Slováci v memorande vyjadrili ľútosť nad pokusmi degradovať Pittsburskú dohodu. Poukázali na skutočnosť, že ani česká Maffia nebola počas prvej svetovej vojny zaregistrovaná a aj Československá národná rada bola uznaná len neskôr. Uviedli, že „práva v Clevelandskej a potom v Pittsburghskej Dohode vyhradené — patria slovenskému národu v prvom rade na základe večnom-prírodnom, na základe jestvovania a potom na základe rovnorodých a rovnocenných obetí: práce, krvi a obetí hmotných, prinesených s bratmi Čechmi spoločne na oltár spoločnej revolúcie a republiky.“¹²⁰

Americkí Slováci ďalej poukázali na skutočnosť, že text Pittsburskej dohody bol zoštylizovaný T. G. Masarykom ako predsedom Československej národnej rady v Paríži v máji 1918. V novembri 1918 sa dočasná česko-slovenská vláda v Ženeve uzniesla, že všetky zmluvy a záväzky uzavreté T. G. Masarykom sú pre ČSR záväzné. Pittsburská dohoda v tomto nemohla predstavovať výnimku, inak by to muselo byť explicitne vyjadrené. Naopak, Pittsburská dohoda vo svojej kaligrafickej podobe bola následne 14. novembra 1918 podpísaná T. G. Masarykom už ako zvoleným prezidentom ČSR. „Americká Slovač — občania revolúcie v mene ujarmených a hovoriť nemohúcich bratov uzavreli s právoplatnými zástupcami českého národa bilaterálnu smluvu, a to statočne, poctive, bez jakýchkolvek výsad, alebo tajných vyhradení.“¹²¹ Táto dohoda sa mala stať v zmysle uznesenia vlády v Ženeve súčasťou ústavy ČSR. Odmietnuť alebo

116 Memorandum chybné uvádza dátum 22. 2. 1930 (pozn. Š. K.).

117 Digitální knihovna, NS RČS 1929–1935, Poslanecká sněmovna — stenoprotokoly, 18. schůze (obsah, přílohy), streda 19. 2. 1930. Reč poslanca K. Perglera.

118 K. Pergler tu uvádza chybný rok vzniku SLA. Tá bola založená 26. 5. 1907. *Prvý Národný Kongress a Slovenská Liga v Amerike*, in: Národný Kalendár pre rímsko- a grécko-katolíkov a evanjelikov. Na prestupný rok 1908, Pittsburgh 1907, s. 58–60.

119 Digitální knihovna, NS RČS 1929–1935, Poslanecká sněmovna — stenoprotokoly, 18. schůze (obsah, přílohy), streda 19. 2. 1930. Reč poslanca K. Perglera.

120 *V záujme pravdy!* [B. m.] 1930, s. 15.

121 Tamže.

zameniť by ju podľa amerických Slovákov mohol len sám oslobodený národ, ale rozhodne nie vymenované ústavodarné zhromaždenie. Slovenský národ ju však nezamietol, ale po desiatich rokoch od prijatia ústavy prostredníctvom svojej najväčšej strany v parlamente HSLŠ žiadal kodifikáciu Pittsburskej dohody.

V závere memoranda americkí Slováci vyzvali prezidenta T. G. Masaryka, aby svojim zásadám, podľa ktorých pracoval za rozbitie Rakúsko-Uhorska, zostal verný aj po vzniku ČSR.

V 30. rokoch 20. storočia do života amerických Slovákov tvrdo zasiahla svetová hospodárska kríza, ktorá ich nútila riešiť v prvom rade vlastné existenčné problémy. Ani v tomto čase však americkí Slováci neustali vo svojich aktivitách za autonómiu Slovenska. K požiadavke politickej autonómie Slovenska sa v tomto období navyše opätovne priklonilo aj Združenie slovenských katolíkov v Amerike.

Kým od roku 1921 ZSK pred slovenskými politickými otázkami uprednostňovalo prácu na poli katolíckej akcie a od vstupu HSLŠ do vlády v roku 1927 svoju činnosť sústreďovalo najmä na organizáciu Slovenskej katolíckej matice školskej na podporu slovenských katolíckych škôl v Amerike, od roku 1930 je v ňom badať opätovný príklon k slovenským politickým otázkam. Na svojej konvencii konanej 20. — 21. októbra 1931 v Clevelande predseda ZSK Klement J. Hrtánek¹²² vyhlásil, že slovenskí katolíci v Amerike si želajú, aby ZSK pracovalo tak, ako pracovalo v čase revolúcie a v rokoch 1918 — 1920.¹²³

K ekonomickým problémom amerických Slovákov v čase svetovej hospodárskej krízy sa, podľa správ Konzulátu ČSR v Pittsburghu, družilo aj údajné znechutenie nad politikou realizovanou reprezentantmi slovenského autonomistického hnutia na Slovensku. Hlavná príčina spočívala v okolnosti, že žiadna politická strana na Slovensku neprejavila ochotu predstúpiť so SLA v otázke autonómie Slovenska pred medzinárodné fóra.¹²⁴

Aj keď sa americkí Slováci združení v Slovenskej lige v Amerike opakovane rozhodovali predostrieť slovenskú otázku v Československu medzinárodným fóram, z nami preštudovaných prameňov nie je zrejmé, či tento krok zrealizovali. Isté je, že tak urobili kanadskí Slováci roku 1935, keď z III. kongresu Kanadskej slovenskej ligy zaslali rezolúciu Spoločnosti národov do Ženevy, ako protest proti maďarským revizionistickým aktivitám a v záujme autonómie Slovenska.

Ešte nikdy v dovtedajších dejinách amerických Slovákov nebola taká dlhá časová medzera medzi kongresmi SLA, ako v prvej polovici 30. rokov 20. storočia.¹²⁵ Kým XVIII. kongres SLA sa konal roku 1930, jej XIX. kongres nasledoval až po štvorročnej prestávke. Konal sa 19. — 20. novembra 1934 v Clevelande. Na kongrese sa americkí

¹²² V predsedníckej funkcii vystriedal J. Hušeka na konvencii konanej 14.–15. 10. 1930 v Clevelande a zotrval v nej do konvencie ZSK konanej 24.–26. 10. 1932 v Clevelande keď predsedom ZSK sa stal Miloš K. Mlynarovič.

¹²³ *Jednota*, roč. 39, 4. 11. 1931, č. 2089, s. 4.

¹²⁴ AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 23. 5. 1931.

¹²⁵ ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 4. 2. 1959, č. 3524, s. 4.

Slováci rozhodli zotrvať na programe autonómie Slovenska v rámci ČSR a v podpore autonomistického hnutia na Slovensku. SLA vyzvala na koncentráciu autonomistických síl. Americkí Slováci združení v SLA ďalej odsúdili cenzúru slovenskej tlače a parlamentných interpelácií slovenských poslancov a senátorov a vyslovili sa za úzku spoluprácu so ZSK.¹²⁶ Vyslovili sa za náboženskú toleranciu a spoluprácu v národných otázkach bez ohľadu na vierovyznanie a zaslali pozdravy predsedovi HSLS A. Hlinkovi a predsedovi SNS M. Rázusovi.¹²⁷ Ústredná správa SLA bola poverená vymenovať tlačový výbor, ktorého úlohou bolo informovať americkú verejnosť o pomeroch na Slovensku a o národných, politických, kultúrnych a hospodárskych aspiráciách slovenského národa.¹²⁸

Keďže I. Bielek sa na kongrese vzdal funkcie predsedu SLA a novú kandidatúru neprijal on ani J. Hušek, predsedom sa stal mladý chicagský lekár, príslušník druhej generácie amerických Slovákov, Peter P. Hletko.¹²⁹

P. P. Hletko sa pri nástupe do nového úradu jednoznačne prihlásil k predchádzajúcemu autonomistickému programu Slovenskej ligy.¹³⁰ Okrem toho si vytýčil za cieľ povzniesť SLA finančne i počtom členstva. Navyše jej pôvodný program rozšíril aj o špecifické potreby amerických Slovákov a potrebu udržiavať kontakt so Slovákami v zahraničí aj mimo Slovenska.¹³¹

Kým však program SLA pod vedením P. P. Hletka obsahoval mnoho nového a progresívneho, v praxi sa z neho zrealizovalo len málo. Celkovo pôsobenie P. P. Hletka vo funkcii SLA K. Čulen zhodnotil takto: „Najmenej zpráv o činnosti Slovenskej Lígy bolo uverejnených v období Hletkovho predsedníctva. Málo zpráv o činnosti Slovenskej Lígy možno nájsť ešte aj v Osadných Hlasoch, ktoré sa pokladali za Hletkov orgán. Niet z tohto obdobia ani najzákladnejších štatistík o majetku, o členstve, o poradách Ústredného výboru a činnosti. Slovenská Líga v tomto období nevydala žiadnu vážnejšiu publikáciu, žiadne memorandum, niet zásahov vo Washingtone, niet zápisov v kongresionálnych rekordoch o Slovákoch, niet zmienky o tom, žeby niektorých amerických zákonodarcov boli získali pre slovenskú vec. Keby sme mali porovnávať programové vyhlásenie s výsledkami, nuž museli by sme pri väčšine plánovaných bodoch napísať: Nič sa nevykonalo. Nevykonalo sa nič ani na poli americko-slovenskom.“¹³² Toto drsné zhodnotenie činnosti SLA pod predsedníctvom P. P. Hletka je však potrebné vidieť vo svetle sporov, ktoré K. Čulen mal okrem iných vedúcich predstaviteľov slovensko-amerického spolkového života aj s P. P. Hletkom a ktoré zachytil vo svojej knihe *V zajatí falošných legend a nenávisťného srdca*.¹³³ Útlm

126 *Osadné hlasy*, roč. 8, 8. 3. 1935, č. 10, s. 2.

127 *Jednota*, roč. 44, 5. 12. 1934, č. 2250, s. 1.

128 Tamtéž.

129 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. Správa Konzulátu ČSR v Clevelande Vyslanectvu ČSR vo Washingtone zo 14. decembra 1934. Peter P. Hletko bol predsedom Slovenskej ligy v Amerike dvakrát: v rokoch 1934–1938 a potom 1962–1964.

130 *Osadné hlasy*, 1. 2. 1935, roč. 8., č. 5, s. 2.

131 Tamtéž.

132 ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 18. 2. 1959, č. 3526, s. 4.

133 [B. m.] 1961, 169 s. (cyklostylované vydanie).

slovensko-amerických aktivít, i tých autonomistických, v 30. rokoch 20. storočia bol však v prvom rade zapríčinený postupnou asimiláciou mladších generácií amerických Slovákov, ktorí sa už narodili v USA.

Roku 1935 bola publikovaná štúdia *Slovakia's Plea for Autonomy*.¹³⁴ Bola to po brožúre *The Slovaks and the Pittsburgh Pact*, vydané Združením slovenských katolíkov roku 1934, druhá rozsiahlejšia štúdia v anglickom jazyku o slovensko-českej problematike a úsilí amerických Slovákov o autonómiu Slovenska určená americkej verejnosti. Nevydala ju však SLA, ale Slovak Literary Society a bola vytlačená v tlačiarňi *Jednoty* v Middletowne, Pa.¹³⁵ V tom istom roku popri organizácii zájazdu delegácie Matice slovenskej do Ameriky (12. decembra 1935 — 5. júla 1936), ktorý bol predovšetkým kultúrnou misiou, ale ktorého prínosom bolo okrem iného aj oživenie slovenského povedomia medzi americkými Slovákmí,¹³⁶ SLA pozvala do Ameriky na prednáškové turné predsedu SNS Martina Rázusa¹³⁷ a podpredsedu HSLS Jozefa Tisa.¹³⁸ Kým J. Tiso pozvanie prijal, ale kvôli zaneprázdnenosti v parlamentných voľbách 1935 svoju cestu do USA odložil,¹³⁹ M. Rázus sa ani na opakované pozvanie na cestu nepodujal.¹⁴⁰ J. Tiso nakoniec medzi amerických Slovákov prišiel v roku 1937 ako člen delegácie Spolku sv. Vojtecha.¹⁴¹

Pred parlamentnými voľbami roku 1935 SLA zostavila výzvu určenú Slovákom v ČSR s názvom *Apel na krajových Slovákov*, aby pri voľbách hlasovali za tie politické strany, ktoré majú v programe autonómiu Slovenska.¹⁴²

¹³⁴ *Slovakia's Plea for Autonomy by an Autonomist*. Middletown, Pa. 1935, 114 s.

¹³⁵ AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 651. List Československého generálneho konzulátu v New Yorku Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe a Vyslanectvu ČSR vo Washingtone zo 14. 2. 1935. Išlo vlastne o anglický preklad obsiahlej štúdie s názvom *Pittsburghská Dohoda a jej obrana proti figlom pančechistov a centralistov*, ktorá vychádzala na pokračovanie v *Jednote*, a ktorej autorom pod pseudonymom Autonomista bol senátor HSLS Karol Krčméry.

¹³⁶ Podrobne o ceste delegácie Matice slovenskej do USA pozri HRONSKÝ, J. C., *Cesta slovenskou Amerikou. Cestopisné črty z r. 1935–36*, Martin 2009.

¹³⁷ SNA, fond Slovenská liga v Amerike, k. 5. List predsedu a tajomníka Slovenskej ligy v Amerike P. P. Hletka a Jána A. Kocúra Martinovi Rázusovi, predsedovi SNS, zo 16. 3. 1935.

¹³⁸ AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. List Československého generálneho konzulátu v New Yorku Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe zo 14. 6. 1935; *Osadné hlasy*, roč. 8, 7. 6. 1935, č. 23, s. 1.

¹³⁹ AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. List Konzulátu ČSR v Clevelande Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe, z 10. 7. 1935.

¹⁴⁰ SNA, fond Slovenská liga v Amerike, k. 5. List J. A. Kocúra, tajomníka Slovenskej ligy v Amerike, M. Rázusovi, predsedovi SNS, zo 7. 1. 1935.

¹⁴¹ Podrobne o ceste delegácie Spolku sv. Vojtecha do USA v roku 1937 pozri dielo jedného z členov delegácie KÖRPER, K., *Z Bratislavy do Chicaga*, Trnava 1941.

¹⁴² University of Ottawa, Archives and Special Collections, Slovak Archives, Ottawa, ON, Kanada (ďalej SA), fond Imrich Stolárik, k. 575, fasc. 575.8. List J. A. Kocúra, tajomníka Slovenskej ligy v Amerike, A. Kučerovi, predsedovi Kanadskej slovenskej ligy z 25. 3. 1935; SA, fond Imrich Stolárik, k. 575, fasc. 575.8. List J. A. Kocúra, tajomníka Slovenskej ligy v Amerike, A. Kučerovi, predsedovi Kanadskej slovenskej ligy z 23. 4. 1935; STOLARIK, M. M., c. d., s. 26.

Dňa 20. februára 1936 zaslala SLA otvorený list predsedovi vlády ČSR M. Hodžovi v záujme ústavného uzákonenia autonómie Slovenska na základe Pittsburskej dohody.¹⁴³ V liste americkí Slováci M. Hodžu vyzvali, aby sa ako predseda vlády ČSR postaral o odstránenie centralizmu.¹⁴⁴

Roku 1937 pri príležitosti 30. výročia vzniku SLA reprezentanti amerických Slovákov prijali spoločné vyhlásenie adresované prezidentovi ČSR Eduardovi Benešovi, predsedovi vlády ČSR M. Hodžovi a všetkým členom Národného zhromaždenia ČSR. U uvedenom vyhlásení vyjadrili poľutovanie nad skutočnosťou, že Pittsburská dohoda ako záväzná zmluva, skoncipovaná a podpísaná prvým prezidentom ČSR T. G. Masarykom a potvrdená prvým revolučným Národným zhromaždením v Ženeve, dosiaľ nebola kodifikovaná. Vo vyhlásení ďalej okrem iného uviedli, že pod vplyvom komplikujúcej sa medzinárodnej situácie by malo byť životným záujmom ČSR zaviesť na Slovensku autonómiu. Oficiálne československé kruhy vyzvali, aby kodifikovali Pittsburskú dohodu.¹⁴⁵ Reprezentanti amerických Slovákov zároveň zo slávnosti zaslali pozdravy A. Hlinkovi a M. Rázusovi. V nich ich uistili o vernosti autonomistickému programu až do dosiahnutia autonómie Slovenska v rámci ČSR.¹⁴⁶

V dňoch 28.–29. apríla 1938 sa v Pittsburghu konal XX. kongres SLA. Na ňom prítomní americkí Slováci prijali vyhlásenie, v ktorom deklarovali svoju lojálnosť voči československému štátu, vyslovili sa za celistvosť ČSR a vyjadrili želanie, aby medzi českým a slovenským národom nastalo porozumenie. Vyriešenie slovenskej otázky v ČSR pritom videli len v bezodkladnom zavedení autonómie na Slovensku a uznaní národnej samobytnosti Slovákov. Americkí Slováci ďalej vo vyhlásení vyslovili požiadavku, aby do zavedenia autonómie bola na Slovensku utvorená slovenská školská rada s právomocou menovať všetkých učiteľov na ľudových a stredných školách. Žiadali poslovenčenie Univerzity Komenského, zavedenie slovenčiny ako vyučovacieho jazyka na Slovensku, aby učitelia a profesori boli len Slováci, zrušenie cenzúry, nahradenie českých úradníkov na Slovensku slovenskými, pomerné zastúpenie v diplomatickej službe a vo vedení armády a obnovenie priemyslu na Slovensku. Vyhlásenie zakončili vyslovením súhlasu so stanoviskom a aktivitami HSLS v otázke autonómie Slovenska a podpory slovenskému autonomistickému hnutiu vedenému ktoroukoľvek z politických strán na Slovensku.¹⁴⁷ Podľa správy Konzulátu ČSR v Pittsburghu Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 3. mája 1938 bol posledný odsek vyhlásenia formulovaný miernejšie a tak, aby zahrňal aj SNS, a aby sa z neho nemohlo

143 SNA, fond Slovenská liga v Amerike, k. 5. List J. A. Kocúra, tajomníka Slovenskej ligy v Amerike, M. Hodžovi, predsedovi vlády ČSR, z 20. 2. 1936.

144 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. KOCÚR, J. A. — HLETKO, P. P., *Otvorený List Dr. Milanovi Hodžovi*, in: Slovenská obrana, 25. 2. 1935 (výstrižok článku). Príloha listu Československého generálneho konzulátu v New Yorku Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 25. 2. 1936.

145 SNA, fond Slovenská liga v Amerike, k. 5. Prehlas z 31. 5. 1937.

146 *Jednota*, roč. 47, 7. 7. 1937, č. 2385, s. 7.

147 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (191^9—), sign. T 449/29. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu o XX. kongrese Slovenskej ligy v Amerike z 3. 5. 1938; *Slovák*, roč. 20, 16. 6. 1938, č. 137, s. 4; *Osadné hlasy*, roč. 11, 6. 5. 1938, č. 18, s. 1, 6.

vyvodzovať, že SLA súhlasí so spoluprácou HSLŠ s maďarskými a nemeckými politickými stranami. Táto spolupráca bola podľa konzulátu implicitne odsúdená odhlasovaním rezolúcie proti nacizmu, fašizmu a komunizmu.¹⁴⁸

Na kongrese sa zároveň rozhodlo o zložení delegácie SLA, ktorá mala navštíviť Slovensko so širšou výpravou amerických Slovákov pri príležitosti 20. výročia vzniku Pittsburskej dohody. Jej členmi sa stali: P. P. Hletko ako vedúci a hovorca delegácie, Andrej Rolík, evanjelický kňaz a farár v Johnstowne, Pa., Jozef G. Pruša, tajomník Slovenského katolíckeho Sokola (namiesto ktorého napokon odcestoval Dominik Sloboda, predseda Slovenského katolíckeho Sokola), Jozef Hušek, bývalý redaktor *Jednoty* a predseda ZSK a signatár Pittsburskej dohody, Andrej Novák, pokladník IKSJ a Michal Sinčák, bývalý predseda Slovenského katolíckeho Sokola a vedúci širšej výpravy amerických Slovákov.¹⁴⁹ Spolu s výpravou amerických Slovákov boli na Slovensko prizvaní cestovať aj zástupcovia kanadských Slovákov. Pre finančné ťažkosti však nevyslali na Slovensko zástupcu zo svojich radov, ale zastupovaním poverili predsedu SLA P. P. Hletka.¹⁵⁰ Aj keď sa teda všeobecne hovorilo a aj v súčasnej odbornej literatúre hovorí len o delegácii Slovenskej ligy v Amerike, v skutočnosti to bola delegácia aj Kanadskej slovenskej ligy.

Ohľadom originálu Pittsburskej dohody, ktorý delegácia mala vziať so sebou, americkí Slováci na kongrese rozhodli, že delegáti ho síce majú ukázať slovenským predstaviteľom na Slovensku, ale ho musia priniesť späť do Ameriky, aby sa predišlo prípadným pokusom o jeho odstránenie¹⁵¹ resp. aby na Slovensku nebol zneužitý na politické ciele.¹⁵² Hlavným dôvodom, prečo delegácia mala priniesť originál Pittsburskej dohody na Slovensko, bolo vyvrátiť tvrdenia, že Pittsburská dohoda neexistuje.¹⁵³

Delegáciu SLA na Slovensko pozvali funkcionári HSLŠ.¹⁵⁴ Pôvodcom myšlienky jej pozvania bol zrejme K. Sidor, ktorý sa o príchode delegácie dohodol s A. Hlinkom, s ktorým vedenie HSLŠ postavili pred hotovú vec.¹⁵⁵ Podľa I. Dérera zásluhou Sidora a jeho polonofilskej politiky bolo i to, že delegácia necestovala do ČSR štan-

148 AKPR, fond Kancelár prezidenta republiky (1919), sign. T 449/29. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu o XX. kongrese Slovenskej ligy v Amerike z 3. 5. 1938. Znenie rezolúcie pozri v *Jednota*, roč. 48, 17. 8. 1938, č. 2443, s. 8.

149 *Jednota*, roč. 48, 17. 8. 1938, č. 2443, s. 8; AKPR, fond Kancelár prezidenta republiky (1919), sign. T 449/29. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu o XX. kongrese Slovenskej ligy v Amerike z 3. 5. 1938.

150 SA, fond Imrich Stolárik, k. 576, fasc. 576.1. List A. Potockého, tajomníka Kanadskej slovenskej ligy A. Kučerovi, predsedovi Kanadskej slovenskej ligy z 29. 1. 1938; Slováč v Kanade, roč. 10, 9. 6. 1938, č. 23, s. 7.

151 *Osadné hlasy*, roč. 11, 6. 5. 1938, č. 18, s. 1.

152 AKPR, fond Kancelár prezidenta republiky (1919—), sign. T 449/29. Správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu o XX. kongrese Slovenskej ligy v Amerike z 3. 5. 1938.

153 *Osadné hlasy*, roč. 11, 6. 5. 1938, č. 18, s. 1; HLETKO, P. P., *S Pitts. Dohodou v Č-S. R. a na Slovensku*, in: Sborník Slovenského Katolíckeho Sokola, roč. 27, 1940, s. 132.

154 HLETKO, P. P., *S Pitts. Dohodou...*, s. 132.

155 LETZ, R., c. d., s. 59; ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 18. 2. 1959, č. 3526, s. 4.

dardnou cestou, ale okľukou cez Poľsko.¹⁵⁶ Delegácia spolu s asi stočlennou výpravou amerických Slovákov vyrazila poľskou loďou M. S. Batory z New Yorku 17. mája 1938 a pristála v Gdyni 26. mája 1938.¹⁵⁷ Už z lode zaslala formou rádiogramu A. Hlinkovi pozdrav, v ktorom ho titulovala ako otca slovenského národa.¹⁵⁸ V Gdyni prišla delegáciu SLA privítať tak oficiálna československá delegácia na čele s vyslancom ČSR vo Varšave Jurajom Slávikom, ako aj delegácia HSLS vedená podpredsedom československého senátu Jozefom Budayom. Aj keď prišli na tom istom vlaku, delegácia HSLS sa odmietla pripojiť k oficiálnej československej delegácii. Kým túto privítal v Gdyni okrem konzula ČSR len konzulárny referent vládneho komisariátu, delegácia HSLS bola vítaná okázalo zástupcami rôznych organizácií a aj zástupcami úradov, aj keď tí sa na privítaní zúčastnili neúradne. Konzulárny referent po privítaní oficiálnej delegácie sa rovnako odišiel pripojiť k privítaniu delegácie HSLS.¹⁵⁹

Aj keď bolo dohodnuté, že prvá vstúpi na loď československá oficiálna delegácia, ešte pred pristátím bol na ňu člnom dopravený K. Sidor. Na lodi došlo k oficiálnemu privítaniu slovensko-americkej výpravy a delegácie SLA oboma delegáciami, pričom v závere reči československého vyslanca J. Slávika zazneli poľské výkriky: „Nech žije Slovensko!“, resp. „Nech žije slobodné Slovensko!“¹⁶⁰ Na lodi vedľa československej vlajky bola aj slovenská vlajka a na nábreží boli len vlajky slovenské a poľské.¹⁶¹

Z Gdyny pokračovala delegácia Slovenskej ligy v Amerike do Varšavy, kde situácia dosiahla svoj vrchol v tom, že primátor, či presnejšie prezident Varšavy Stefan Starzyński a poslanec Jan Walewski vo svojich rečiach ani raz nepoužili výraz Československo a poslanec J. Walewski otvorene hovoril o úplnej samostatnosti Slovenska.¹⁶²

V odpovedi na tento vyzývavý postup poľských kruhov však K. Sidor pre poľskú tlač zdôraznil, že cieľom HSLS je autonómia Slovenska v rámci ČSR.¹⁶³ V rovnakom duchu odpovedal aj vedúci delegácie SLA P. P. Hletko: „Ak milujete Slovákov, pomáhajte Československu.“¹⁶⁴

156 DĚRER, I., *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*, Praha 1946, s. 186.

157 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938.

158 *Slovák*, roč. 20, 21. 5. 1938, č. 117, s. 1.

159 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938; DĚRER, I., c. d., s. 187.

160 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Vyslanectva ČSR vo Varšave, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. 5. 1938; AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938.

161 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938.

162 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Vyslanectva ČSR vo Varšave, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. 5. 1938; DĚRER, I., c. d., s. 187.

163 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Vyslanectva ČSR vo Varšave, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. 5. 1938.

164 AMZV ČR, fond III. sekce MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Vyslanectva ČSR vo Varšave, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 30. 5. 1938; DĚRER, I., c. d., s. 188.

Aj keď pôvodným úmyslom delegácie SLA bolo cestovať z Poľska do Prahy, z nej do Bratislavy a potom naprieč celým Slovenskom do Košíc,¹⁶⁵ a na ceste do Prahy sa dohodli aj v Poľsku, jej prvé kroky napokon smerovali do Ružomberka.¹⁶⁶ Podľa K. Sidora to bol práve on, kto presvedčil delegáciu cestovať najprv do Ružomberka.¹⁶⁷

Na Slovensko však prišli len štyria členovia delegácie, keďže A. Rolík zostal vo Varšave a M. Sinčák odišiel na eucharistický kongres do Budapešti.¹⁶⁸ Ako uvádza K. Čulen, delegácia od začiatku nebola jednotná a k rozporom medzi A. Rolíkom a P. P. Hletkom došlo už na lodi. Podobne J. Hušek podľa K. Čulena ťažko niesol, že stredobodom záujmu sa stal mladý P. P. Hletko, kým on ako signatár Pittsburskej dohody a veterán v zápase o autonómiu Slovenska zostal bokom.¹⁶⁹ A. Rolík zostal vo Varšave preto, lebo ako delegát SLA nesúhlasil s tým, aby delegácia šla najprv do Ružomberka, a len potom do Prahy.¹⁷⁰

A. Hlinka prijal delegátov SLA 28. mája 1938 napoludnie. Pri tejto príležitosti vyjadril potešenie nad tým, že prichádzajú práve v čase, keď sa rozhoduje o osude Pittsburskej dohody a autonómie Slovenska. P. P. Hletko vyhlásil, že americkí Slováci si prísť do Ružomberka pokladali za svoju prvú povinnosť. Po tomto vyhlásení ukázal prítomným originál Pittsburskej dohody. Všetci skonštatovali zreteľnosť podpisov jej signatárov, najmä bývalého prezidenta ČSR T. G. Masaryka. A. Hlinka nato prečítal list T. G. Masaryka z 12. októbra 1929, v ktorom Pittsburskú dohodu označil za falzifikát.¹⁷¹

Po zastávke v Turčianskom Svätom Martine odcestovala delegácia SLA 30. mája 1938 do Prahy.¹⁷² Na Wilsonovej stanici¹⁷³ ich privítal primátor Prahy Petr Zenkl a predseda Československej národnej rady Jan Kapras. Ako uviedol denník *Slovák*, obaja vo svojich príhovoroch zdôrazňovali československú národnú jednotu. P. P. Hletko vo svojej reči pripomenul, že práve na 30. mája pripadá 20. výročie vzniku Pittsburskej

165 *Osadné hlasy*, roč. 11, 27. 5. 1938, č. 21, s. 1.

166 AMZV ČR, fond III. sekcie MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938; *Slovák*, roč. 20, 29. 5. 1938, č. 123, s. 1.

167 K. Sidor o tom píše: „25. mája šli sme do Gdynie, tam som 26. mája dostal loď, ktorou som doplával na šire more, k lodi Báthory. Spoznal som sa s Hletkom, predsedom Slovenskej ligy, potykal so si s ním a proti všetkým nástrahám zväbil som celú delegáciu do Ružomberka.“ SIDOR, K., *Denníky 1930–1939*, Bratislava 2010, s. 349.

168 *Slovák*, roč. 20, 29. 5. 1938, č. 123, s. 1.

169 ČULEN, K., *Stručné dejiny Slovenskej ligy v Amerike*, in: *Jednota*, roč. 68, 18. 2. 1959, č. 3526, s. 4.

170 *Slovák*, roč. 20, 10. 6. 1938, č. 132, s. 4. P. P. Hletko vo svojich spomienkach uvádza, že delegácia HSLS, ktorá prišla privítať delegáciu SLA do Poľska ich presvedčala, že ak pôjdu najprv do Prahy a len potom na Slovensko, Slovákom tým zasadia úder v ich snahe o autonómiu. Podobne sa aj oficiálna československá delegácia snažila získať delegáciu SLA pre cestu najprv do Prahy. HLETKO, P. P., *Hrŕstka spomienok na vyslanie delegácie Slovenskej Ligy v roku 1938*, in: *Jednota* : Katolícky kalendár na priestupný rok 1964, roč. 67, 1964, s. 137–139; AMZV ČR, fond III. sekcie MZV 1918–1939, inv. č. 22, k. 652. Správa Konzulátu ČSR v Gdyni, Poľsko, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. 5. 1938.

171 *Slovák*, roč. 20, 29. 5. 1938, č. 123, s. 1; AKPR, fond Kancelár prezidenta republiky (1919), sign. T 511/21. List T. G. Masaryka A. Hlinkovi z 12. 10. 1929.

172 *Slovák*, roč. 20, 31. 5. 1938, č. 124, s. 3.

173 Dnes Hlavná stanica v Prahe (pozn. Š. K.).

dohody. Vyjadril ľútosť na tým, že sa zásady tejto dohody dosiaľ nerealizovali, ale aj vieru, že sa tak čoskoro stane. Svoj príhovor uzavrel slovami: „Nech žije slovenský národ! Nech žije český národ! Nech žije Česko-slovenská republika!“¹⁷⁴

Na druhý deň boli delegáti SLA privítaní na zasadnutí predsedníctva Československej národnej rady, na ktorom P. P. Hletko vyhlásil, že delegáti SLA prišli do Prahy nielen, aby rečnili a počúvali prejavy, ale aby sa podnikli konkrétne kroky v otázke pomeru Čechov a Slovákov v ČSR. Vyzval Čechov, aby uznali samobytnosť slovenského národa: „Uznajte Slovákov za individuálny, samobytný slovenský národ! Uznajte platnosť Pittsburghskej dohody a na tomto základe ľahko bude možné vyrovnanie.“¹⁷⁵

V ten istý deň prijal delegáciu SLA aj predseda československej vlády M. Hodža a prezident ČSR E. Beneš. Ani jeden z nich však neprejavil ochotu uznať Pittsburskú dohodu a v nej zakotvené právo Slovákov na autonómiu. Obaja vyjadrili len súhlas s postupnou realizáciou jej jednotlivých bodov, ale pri súčasnom rešpektovaní tézy o československej národnej jednote. Neakceptovateľnou pre nich zostala požiadavka samostatného slovenského snemu v zmysle zákonodarného zboru.¹⁷⁶ P. P. Hletko po rokovaníach v Prahe nezostalo iné len skonštatovať: „Nič pozitívneho sme nevybavili.“¹⁷⁷ Delegáti SLA sa rozhodli odcestovať na mesiac na Slovensko študovať tamojšie pomery a zbierať štatistický materiál a po mesiaci sa vrátiť späť do Prahy, kde im predseda vlády M. Hodža prisľúbil opätovnú audienciu.¹⁷⁸

Vyvrcholením pobytu delegácie SLA v ČSR bola ich účasť na manifestačnom zhromaždení zorganizovanom HSLŠ 5. júna 1938 v Bratislave pri príležitosti osláv 20. výročia vzniku Pittsburskej dohody. Ako uvádza I. Dérer, vláda povolila oslavy a manifestáciu, aby ukázala, že HSLŠ si v ČSR, napriek jej opačným tvrdeniam, užíva demokratické slobody. Ako protiváhu manifestácie HSLŠ však predseda vlády M. Hodža ako vedúci predstaviteľ agrárnej strany, na ďalší deň zorganizoval manifestáciu slovenského roľníckeho ľudu, na ktorú pozval aj delegátov SLA, aby im dokázal, že za HSLŠ nestojí celý slovenský národ, ako to vždy tvrdila, ale prinajmenšom aspoň rovnaká časť slovenských občanov je proti politickej autonómii Slovenska a za československú národnú jednotu.¹⁷⁹

Na základe dohovoru s predsedom československej vlády M. Hodžom sa s ním na rokovaní delegáti SLA P. P. Hletko, D. Sloboda a A. Rolík zúčastnili opäť 30. júla 1938.¹⁸⁰ Hlavným bodom stretnutia bola otázka ústavného uzákonenia Pittsburskej dohody a zavedenia autonómie Slovenska. Predseda vlády M. Hodža však k tejto otázke opä-

174 *Slovák*, roč. 20, 1. 6. 1938, č. 125, s. 1; *Osadné hlasy*, roč. 11, 3. 6. 1938, č. 22, s. 1.

175 *Slovák*, roč. 20, 1. 6. 1938, č. 125, s. 3.

176 *Slovák*, roč. 20, 2. 6. 1938, č. 126, s. 1. P. P. Hletko vo svojom článku uvádza, že prezident E. Beneš sa v otázke „československého národa“ vyjadril, že myslí tým len národ v štátnom zmysle slova, ale v ČSR vraj skutočne žije český a slovenský národ. V otázke autonómie Slovenska však zaujal zásadne odmietavé stanovisko. HLETKO, P. P., *S Pitts. Dohodu...*, s. 134.

177 *Slovák*, roč. 20, 2. 6. 1938, č. 126, s. 1.

178 Tamtéž.

179 DÉRER, I., c. d., s. 188–189.

180 *Slovák týždenník*, roč. 19, 31. 7. 1938, č. 31, s. 3. Ostatní delegáti J. Hušek, A. Novák a M. Sinčák odcestovali do Ameriky v prvej polovici júla 1938. *Slovák týždenník*, roč. 19, 10. 7. 1938, č. 28, s. 4.

tovne zaujal negatívny postoj. Podľa jeho vyhlásenia prebiehajúce reformy v ČSR boli vlastne splnením slovenských autonomistických požiadaviek a dokonca išli nad rámec Pittsburskej dohody. Pritom vyjadril vôľu, že bude postupovať v jej duchu. O skúsenostiach delegátov SLA z ciest po Slovensku sa z neznámych príčin nehovorilo.¹⁸¹

Aj keď delegácia SLA nedosiahla ústavné uzákonenie Pittsburskej dohody a tým zavedenie autonómie Slovenska počas svojho pobytu v ČSR,¹⁸² jej prítomnosť na Slovensku prispela k radikalizácii slovenského autonomistického hnutia. Po jej odchode tak pod vplyvom medzinárodnej situácie, ako aj vývinom domácich pomerov udalosti v ČSR nabrali rýchly spád, ktorý vyvrcholil 6. októbra 1938 vo vyhlásení autonómie Slovenska v rámci ČSR a následnom vydaní ústavného zákona o autonómii Slovenskej krajiny 22. novembra 1938. S ohľadom na dvadsať rokov trvajúce autonomistické hnutie na Slovensku je však dôležité uviesť, že uvedený zákon sa stal základom asymetrického členenia ČSR v rozpore s intenciami Pittsburskej dohody, ktorá, ako sme už uviedli, nastolovala požiadavku jej federatívneho usporiadania.

Je preto zrejmé, že už uzatvorením Pittsburskej dohody s T. G. Masarykom a predstaviteľmi česko-amerických spolkov v máji 1918 americkí Slováci poskytli formujúcemu sa autonomistickému hnutiu na Slovensku jedno z hlavných východísk. Americkí Slováci, pokiaľ išlo o budúce štátoprávne usporiadanie Česko-Slovenska, pritom nevnímali rozdiel medzi Pittsburskou a Clevelandskou dohodou. Podľa ich predstáv Česko-slovenská republika mala byť na základe Pittsburskej dohody a v nej obsiahnutej požiadavky autonómie Slovenska, rovnako ako na základe Clevelandskej dohody, federáciou.

Aj keď v období bezprostredne po 1. svetovej vojne Slovenská liga v Amerike, ako strešná organizácia združujúca všetky slovensko-americké spolky, na základe správ svojich delegátov, ktorých roku 1919 vyslala na Slovensko, zaujala voči otázke autonómie zdržanlivý postoj a konečné rozhodnutie v otázke budúceho štátoprávneho usporiadania ponechávala na Slovákov na Slovensku, svojho programu obsiahnutého v Pittsburskej dohode sa nevzdala. Na druhej strane však odmietala podporovať politiku Slovenskej ľudovej strany z obavy pred v nej prítomným maďarským živlom, v ktorom videla hrozbu maďarského revizionizmu. V tomto zmysle negatívny postoj zaujala aj voči delegátom Slovenskej ľudovej strany v Amerike J. Rudinskému a J. Kubalovi, ktorí sa z tohto dôvodu vo svojich aktivitách začali opierať o slovensko-americké katolícke organizácie na čele so Združením slovenských katolíkov.

Vedenie Slovenskej ligy v Amerike na čele s jej predsedom A. P. Mamateyom sa však čoskoro odklonilo od dovtedy zastávaných zásad samobytnosti slovenského národa, čo vyústilo do rozkolu medzi americkými Slovákmi. J. Hušek, redaktor týždenníka *Jednota*, jeden z hlavných protagonistov vzniku Pittsburskej dohody a zástancov autonómie Slovenska, vystúpil zo Slovenskej ligy v Amerike. Slovensko-americké katolícke organizácie sa rozhodli ignorovať XIII. kongres Slovenskej ligy v Amerike a začali vyvíjať aktivity na podporu autonomistického hnutia na Slovensku.

V dôsledku osamostatnenia Slovenskej národnej strany od Slovenskej národnej a roľníckej strany a vystúpenia poslancov Slovenskej ľudovej strany zo spoločného

181 *Slovák týždenník*, roč. 19, 31. 7. 1938, č. 31, s. 3.

182 HLETKO, P. P., *The Slovaks and the Pittsburgh Pact*, in: *Slovakia*, roč. 18, 1968, č. 41, s. 50.

parlamentného klubu s Československou stranou lidovou sa však čoskoro k podpore autonomistického hnutia na Slovensku priklonila aj Slovenská liga v Amerike. Táto zmena postoja vyvrcholila vo vylúčení „centralistov“ z jej radov. Zásahu na tomto akte mal najmä Výbor Priateľov slovenskej slobody, ktorý vznikol v dôsledku váhovej politiky Slovenskej ligy v Amerike otázke autonómie Slovenska a upustenia Združenia slovenských katolíkov od angažovania sa v politických otázkach v prospech práce na poli katolíckej akcie.

Podpora autonomistického hnutia na Slovensku zo strany amerických Slovákov sa konkrétne prejavila pri príležitosti parlamentných volieb v Československu v roku 1925, keď zorganizovali finančnú zbierku na podporu slovenských autonomistických politických strán. Podobnú podporu americkí Slováci poskytli aj A. Hlinkovi, predsedovi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, počas jeho pobytu v USA v roku 1926. Kým v tomto období podporovali americkí Slováci hnutie za autonómiu Slovenska aj finančne, v ďalšom období sa kvôli čoraz väčším finančným ťažkostiam Slovenskej ligy v Amerike a v dôsledku svetovej hospodárskej krízy, obmedzovali najmä na morálnu podporu slovenského autonomistického hnutia.

Dôležitým poznatkom je okolnosť, že americkí Slováci zotrvali na zásadnej požiadavke autonómie Slovenska aj v čase, keď slovenské autonomistické strany na Slovensku v tejto otázke neprejavovali jednoznačný postoj. V tomto duchu americkí Slováci kritizovali vstup Hlinkovej slovenskej ľudovej strany do vlády v roku 1927 a vo svojom nekompromisnom postoji požadujúcom autonómiu Slovenska zotrvali počas celého nasledujúceho obdobia až do októbra 1938.

Americkí Slováci združení v Slovenskej lige v Amerike sa opakovane rozhodovali predostrieť slovenskú otázku v Československu medzinárodným fóram. Podľa nami preštudovaných prameňov však nie je zrejmé, či tento krok zrealizovali. Isté je, že tak urobili kanadskí Slováci roku 1935, keď z III. kongresu Kanadskej slovenskej ligy zaslali rezolúciu Spoločnosti národov do Ženevy, ako protest proti maďarským revizionistickým aktivitám a v záujme autonómie Slovenska.

Na začiatku 30. rokov 20. storočia sa k jednoznačnému postoju Slovenskej ligy v Amerike v otázke autonómie Slovenska, ktorý sa okrem iného prejavil aj v obhajobe odsúdeného reprezentanta Hlinkovej slovenskej ľudovej strany V. Tuku a vydaní memoranda *V záujme pravdy!* v reakcii na list prezidenta Československej republiky T. G. Masaryka A. Hlinkovi z 12. októbra 1929, sa opätovne pripojilo aj Združenie slovenských katolíkov.

V požadovaní implementácie autonómie Slovenska pokračovala Slovenská liga v Amerike aj s novým predsedom Petrom P. Hletkom. Za jeho predsedníctva vyslala Slovenská liga v Amerike pri príležitosti 20. výročia vzniku Pittsburskej dohody na Slovensko šesťčlennú delegáciu. Keďže P. P. Hletko v nej popri úlohe vedúceho a hovorca delegácie zastupoval aj kanadských Slovákov, bola tak spoločnou delegáciou amerických a kanadských Slovákov. Jej prítomnosť na Slovensku pritom prispela k radikalizácii slovenského autonomistického hnutia v rámci Československej republiky, čo v koincidencii s inými faktormi vyústilo vo vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938 a vydaní ústavného zákona o autonómii Slovenskej krajiny 22. novembra 1938.

Aj keď aktivity amerických a kanadských Slovákov v záujme slovenského autonomistického hnutia v rokoch 1918 — 1938 zavŕšili uzákonením autonómie Slovenska,

je nutné uviesť, že zákon o autonómii Slovenskej krajiny sa stal základom asymetrického členenia Česko-Slovenska v rozpore s intenciami Pittsburskej dohody, ktorá nastolovala požiadavku jeho federatívneho usporiadania.

ABSTRAKT

AMERICKÍ SLOVÁCI A AUTONOMISTICKÉ HNUTIE NA SLOVENSKU (1918–1938)

Autor sa v štúdiu zaoberá podielom amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku v rokoch 1918 — 1938. Poukazuje na význam Pittsburskej dohody ako jedného z hlavných východísk slovenského autonomistického hnutia a jej obsahovú totožnosť s Clelendskou dohodou pokiaľ ide o požiadavku federatívneho štátoprávneho usporiadania Česko-Slovenska. Vysvetľuje počiatočný zdržanlivý postoj Slovenskej ligy v Amerike v otázke autonómie Slovenska, jej odmietavé stanovisko voči politike Slovenskej ľudovej strany a rozkol medzi Slovenskou ligou v Amerike a katolíckou frakciou amerických Slovákov v tejto otázke. Autor ďalej objasňuje príklon Slovenskej ligy v Amerike k autonomistickému hnutiu na Slovensku. Poukazuje na podporu amerických Slovákov slovenským autonomistickým politickým stranám v parlamentných voľbách roku 1925 a Andrejovi Hlinkovi počas jeho pobytu v USA v roku 1926. Zdôrazňuje zásadné stanovisko amerických Slovákov v otázke požiadavky autonómie Slovenska od vstupu Hlinkovej ľudovej strany do vlády v rokoch 1926 — 1928 až do roku 1938. Opisuje tiež odhodlanie amerických Slovákov predostrieť „slovenskú otázku“ v Československu medzinárodným fórám. V ďalšej časti štúdie sa autor venuje ceste delegácie Slovenskej ligy v Amerike do Československa v roku 1938 a jej významu pre slovenské autonomistické hnutie. Zároveň upozorňuje, že zákon o autonómii Slovenskej krajiny vydaný 22. novembra 1938 sa stal základom asymetrického členenia Česko-Slovenska v rozpore s požiadavkou jeho federatívneho usporiadania v zmysle Pittsburskej dohody.

KLÍČOVÉ SLOVÁ

Americkí Slováci, Československo, autonomistické hnutie na Slovensku, 1918–1938, Pittsburská dohoda

ABSTRACT

AMERICAN SLOVAKS AND AUTONOMOUS MOVEMENT IN SLOVAKIA (1918–1938)

The author of the paper deals with the participation of American Slovaks in the autonomist movement in Slovakia in 1918–1938. He points to the significance of the Pittsburgh Agreement as one of the pillars of the autonomist movement, and its identicalness with the Cleveland Agreement, in the requirement of the federal organization of Czechoslovakia. He explains the initially cool attitude of the Slovak League of America to the question of the autonomy for Slovakia, its disapproval of the policy of the Slovak People's Party and the split between the Slovak League of America and the Catholic faction of American Slovaks in this regard. The author further clarifies the eventual switch of the Slovak League of America to the autonomist movement in Slovakia. In the next part of the paper the author zeroes in on the support of American Slovaks for Slovak autonomist political parties in the parliamentary elections of 1925 and to Andrej Hlinka during his trip to the USA in 1926. He emphasizes the firm standpoint of American Slovaks in their demands for the autonomy of Slovakia from when the Hlinka Slovak People's Party joined the Czechoslovak government in 1926–1928, all the way to 1938. The author also describes the determination of American Slovaks to bring the "Slovak question" in Czechoslovakia to international forums. The author further deals with the journey of the delegation of the Slovak League of America to Czechoslovakia in 1938 and its significance for the Slovak autonomist movement. He also points out that the Law on the Autonomy

of the Slovak Province, passed on November 22, 1938, became the basis for the future asymmetrical reorganization of Czechoslovakia in defiance with the requirement of its federal organization on the basis of the Pittsburgh Agreement.

KEYWORDS

American Slovaks, Czechoslovakia, autonomist movement in Slovakia, 1918–1938, Pittsburgh Agreement

PRÍLOHA 1 CLEVELANDSKÁ DOHODA

„České národní sdružení“ v Americe a „Slovenská líga“ v Amerike, uzavreli — cieľom umožnenia spoločného účinkovania a jednotného postupu za dosiahnutie politickej voľnosti a samostatnosti národa Českého a Slovenského — dohodu, na základe zásad nasledujúceho „Programu“ a jemu zodpovedajúcej „Organisácie“:

PROGRAM

- 1) Samostatnosť Zemí Českých a Slovenska.
- 2) Spojenie Českého a Slovenského národa vo federatívnom zväzku štátov, s úplnou národnou autonómiou Slovenska, vlastným snemom, vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou — teda i s plným užívaním jazyka Slovenského — vlastnou správou finančnou a politickou — *so štátnym jazykom slovenským*.
- 3) Volebné právo: všeobecné, tajné, priame.
- 4) Forma vlády: personálna únia, s demokratickým sriadením štátu, podobne ako v Anglii.
- 5) Tieto body tvoria základ predbežnej obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poťažne rozšírené, len na základe dorozumenia sa oboch stránok. České Národní Sdružení, podrzuje si právo prípadnej zmeny a to samé právo, má aj Slovenská Líga.

ORGANIZÁCIA

- 1) „České Národní Sdružení“ v Americe a „Slovenská Líga“ v kruhu svojho pôsobenia — zbierajú najväčší možný fond pre túto spoločnú akciu. — Obe organizácie — Slovenská i Česká spravujú si svoj fond samostatne. — Slovenská Líga uzná jedine „České Národní Sdružení“ za oficiálneho reprezentanta Čechov Amerických, práve tak uznáva České Národní Sdružení výlučne len „Slovenskú Lígu“ za ústredie Slovenské.
- 2) Obe organizácie uznajú za kompetentné len tie osoby a organizácie, ktoré budú uznané a poverené shodne Ústredím Českého Národního Sdružení a Slovenskou Lígou. Preto bude sa jednať v spoločných veciach Česko-Slovenských — s Čechmi v Amerike i v Európe, len prostredníctvom „Českého Národního Sdružení“ — a práve tak so Slováckmi, len prostredníctvom „Slovenskej Lígy“. — Obe organizácie budú vystupovať spoločne u vlád a v jednaní s ostatnými organizáciami, alebo zástupcami Slovanskými, tu i v Európe.
- 3) Utvorí sa spoločný výbor česko-slovenský — vymenovaný Českým Národným Sdružením a Slovenskou Lígou — ktorý vstúpi do vyjednávania s Juhoslovanmi. —
- 4) Ohľadne spoločného výkonného výboru a ďalšieho organizačného sriadenia, dohodnú sa „Ústredna Českého Národního Sdružení“ a „Ústredná Správa Slovenskej Lígy“ — ku čomu dáva im konferencia poverenie.

- 5) Pred verejnou a pri spoločných prejavoch vystupuje „Ústředna Českého Národního Sdružení“ a ústředná správa „Slovenskej Lígy“ pod menom: „Exekutíva Čechov a Slovákov v Amerike“.
- 6) Vo všetkých osadách, v ktorých sú slovenské a české spolky — usporiadajú sa spoločné manifestácie.
- 7) Tlačový výbor „Ústředny Českého Národního Sdružení“ bude rozšírený o pána Štefana Osuského, ako zástupcu Slovákov a postará sa o častejšie informácie americkej tlače v otázkach českých a slovenských.
- 8) Táto dohoda o spoločnom postupe, stane sa platnou a záväznou, akonáhle jej český a slovenský originál podpísaný bude predsedom a tajomníkom „Slovenskej Lígy“ a predsedom a tajomníkom „Ústředny Českého Národního Sdružení“.

Za „České Národní Sdružení“
(Ústřednu)
Dr. Ludvik Fisher v.r.
předseda
Josef Tvrzický-Kramer v.r.
tajomník

Za „Slovenskú Lígu“
(Ústredňu)
Albert Mamatey
predseda
Ivan Daxner
tajomník

Zdroj: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*, Bratislava 1998, s. 445-447. Zvýraznené v pôvodnom texte (pozn. Š. K.). V publikácii je chybná informácia týkajúca sa podpisov na tomto dokumente. Originálny podpis je len Ivana Daxnera. (pozn. — Š. K.)

PRÍLOHA 2

PITTSBURSKÁ DOHODA

Česko-Slovenská Dohoda,
uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spoj. Štátoch.
Slovenskej Lígy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov,

porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národnej Rady profesora Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých Zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Česko-slovenský štát bude republikou. Jeho Konštitúcia bude demokratická.

Organisácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spojených Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehĺbená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobođeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.“

Nasledujú podpisy predstaviteľov slovenských a českých krajanských organizácií a podpis T. G. Masaryka.

Zdroj: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*, Bratislava 1998, s. 485–487.